

Genel Kurul

Dağıtım: Genel
27 Temmuz
2023

Orijinal: İngilizce

Yetmiş sekizinci oturum

Geçici gündemin 73 (b) maddesi*

İnsan haklarının desteklenmesi ve korunması: insan haklarından ve temel özgürlüklerden daha etkili bir şekilde yararlanılmasına yönelik alternatif yaklaşımlar da dâhil olmak üzere insan hakları meseleleri

Barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü haklarının sürdürülebilir barış ve demokrasiye geçiş süreçlerinin sağlanması bakımından taşıdığı önem

Genel Sekreterin Notu

Genel Sekreter, barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü haklarına ilişkin Özel Raportör Clément Nyaletsossi Voule'nin İnsan Hakları Konseyinin [15/21](#), [32/32](#), [41/12](#) ve [50/17](#) sayılı kararları uyarınca hazırladığı raporu Genel Kurula sunmaktan onur duymaktadır.

* [A/78/150](#).

Barişçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü haklarına ilişkin Özel Raportör Clément Nyaletsossi Voule'nin Raporu

Özet

Barişçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü Özel Raportörü Clément Nyaletsossi Voule, bu raporda barişçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü haklarının bariş ve demokrasiye geçiş süreçlerinin kapsayıcı bir şekilde gerçekleşmesinde önemli bir rol oynadığının altını çizmektedir. Özel Raportör ayrıca sivil toplumun ve hareketlerin sürdürülebilir barişin inşasına ve demokrasiye geçişe yaptığı önemli katkıların altını çizmenin yanı sıra karşılaşılan başlıca engelleri ve zorlukları tanımlamaktadır. Özel Raportör, barişin ve demokrasiye geçiş süreçlerinin sürdürülebilir ve adil olmasını sağlamak amacıyla sivil toplumun çeşitli kesimlerinin bu tür süreçlerin tüm aşamalarına ve karar alma prosedürlerine dâhil edilmesini sağlamak, teşvik etmek ve desteklemek için tüm paydaşların alabileceği tedbirlerin alınmasını tavsiye etmektedir.

I. Giriş

1. Bu rapor, barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü haklarının desteklenmesinin ve korunmasının kapsayıcı ve sürdürülebilir barışın ve demokrasiye geçişin sağlanmasındaki önemine ışık tutmayı amaçlamaktadır. Kadın insan hakları savunucuları ve kadın barış inşacıları da dâhil olmak üzere aktivistler, sivil toplum, insan hakları savunucuları, protestolar ve toplumsal hareketler çatışmaların çözülmesine, çatışmaların önlenmesine, barışın inşasına ve demokrasiye geçiş süreçlerine hayati katkılarda bulunmuştur. Bu hakların etkin ve güvenli bir şekilde kullanılması, barışın sağlanması ve barışçıl geçiş için elverişli bir ortamın yaratılması açısından son derece önemlidir.

2. Bu hakların güvenli ve eksiksiz bir şekilde kullanılması, toplumun farklı kesimlerinin ve geniş bir yelpazedeki seslerin sürece katılmasını ve dâhil edilmesini kolaylaştırmak açısından hayati önem taşımaktadır. Bu hakların kullanılması, barışın ve geçiş süreçlerinin inandırıcılığı ve meşruiyeti ile yerel sahiplenme ve güvenin sağlanması açısından önemlidir. Bu haklar, çoğu zaman, çatışma sonrası savunmasız durumda olanların seslerini duyurabilmeleri için tek seçenektir ve genellikle bu süreçlerden dışlanan kadınların, mağdurların, gençlerin ve ötekileştirilmiş grupların şikâyetlerini ve endişelerini dile getirebilecekleri önemli bir yoldur.

3. Barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü haklarının kullanılması, bireylerin ve grupların yerel şikâyetlerini barış yapıcılarını ve uluslararası toplumun dikkatine sunmasını sağlar; bu şikâyetler ele alındığı takdirde çatışmanın temel nedenlerinin çözülmesine yardımcı olabilir ve çatışmaların devam etmesini veya yeniden canlanmasını önleyebilir. Bu nedenle, bu hakların özgürce kullanılması, barış ve geçiş süreçlerinde bulunan Devletler ve uluslararası aktörler açısından etkilenen toplulukların mağduriyetlerini ele almak için değerli bir fırsat sunmaktadır. Bu hakların kullanılması aynı zamanda, bazı bireylerin veya grupların geçiş dönemleri de dâhil olmak üzere karar alma süreçlerine erişmesini engelleyen kökleşmiş eşitsizliklerin, ayrımcılığın ve dışlanmanın üstesinden gelme fırsatı da sunar. Bunlar sürdürülebilir barış için gerekli ön koşullardır.

4. Bu haklar ayrıca çatışma, çatışma sonrası ve geçiş dönemi toplumlarında zayıf veya eksik olan kontrol ve dengelerin barış ve geçiş süreçlerinde sağlanması açısından da önemlidir. Topluluklar, bu hakları kullanarak, daha güvenilir arabuluculuk ve müzakere süreçlerinin yanı sıra sürdürülebilir ve hakları güvence altına alan sonuçlara ulaşma olasılığı daha yüksek anayasa yapım ve demokrasiye geçiş süreçlerinin şekillendirilmesine ve bu süreçler için gereken bilgilerin sağlanmasına yardımcı olabilir. Bu haklar aynı zamanda etkilenen grupların devam eden barış ve geçiş süreçleri ve sonuçları hakkında geri bildirimde bulunmalarını ve taahhütlerin yerine getirilmesini sağlamalarını mümkün kılar. Bu hakların etkili bir şekilde kullanılması, gücü elinde bulunduranlar ile etkilenen topluluklar arasında güvenin tesis edilmesi ve onarılması bakımından hayati önem taşımaktadır.

5. Bu rapor, tüm dünyada güvensizliğin hüküm sürdüğü, şiddetli çatışmaların yaşandığı, demokrasinin gerilediği, askeri darbelerin yapıldığı ve bazı ülkelerde silahlı grupların iktidarı ele geçirecek ciddi insan hakları ihlallerine ve baskılara yol açtığı bir dönemde hazırlanmıştır. Bu rapor, Genel Sekreterin Barış için Yeni Gündemde bir kez daha temel öncelikler olduğunu ifade ettiği, önleme ve kapsayıcılıkla ilgili uluslararası hukuk ve uluslararası taahhütlere dayanan yükümlülüklerin gerçekleştirilmesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.¹

6. Bu rapor, çatışmaların sona erdirilmesi veya barış ve siyasi anlaşmaların hayata geçirilmesi ya da anayasanın hazırlanması da dâhil olmak üzere barışçıl ve demokratik yönetim sistemlerine geçiş için çatışma çözümü, arabuluculuk ve müzakere süreçlerinden geçen Devletlere odaklanmaktadır.

¹ Birleşmiş Milletler, Ortak Gündemimiz politika özeti No. 9: Barış için Yeni Gündem, Temmuz 2023.

7. Özel Raportör, bu raporda hakları savunan her türlü sivil toplum derneğini, protestoyu veya toplumsal hareketi içeren bir sivil toplum tanımı kullanmaktadır. Bu tür dernekler genellikle görev odaklıdır; kamu çıkarlarını ve insan haklarını desteklemeyi amaçlamakta, vatandaşların endişelerini hükümetlere iletmek, politikaları izlemek ve topluluk düzeyinde siyasi katılımı teşvik etmek de dâhil olmak üzere çeşitli hizmetler ve insani işlevler üstlenmektedirler. Bu gruplar arasında serbest ve kayıtsız dernekler, gayri resmi ve topluluk temelli veya geleneksel gruplar, toplumsal hareketler, sivil direniş, sivil itaatsizlik ve kadın insan hakları savunucuları, kadın barış inşacıları ve gençler de dâhil olmak üzere sivil gruplar yer almaktadır.

Metodoloji

8. Bu rapor, kadın, barış ve güvenlik gündeminin desteklenmesinde ve hayata geçirilmesinde yer alan uluslararası ve yerel sivil toplumla yapılan ayrıntılı istişarelere ve toplum düzeyindekiler de dâhil olmak üzere barış inşası girişimlerine dayanarak hazırlanmıştır. Özel Raportörün çatışma, çatışma sonrası ve geçiş dönemlerindeki sivil toplum temsilcileri, mağdur grupları ve hükümet paydaşlarıyla son dönemde yürüttüğü bölgesel istişareler ve düzenli görüşmelerin yanı sıra Özel Raportörün² barış ve demokratik geçiş süreçlerinden geçen ve geçmekte olan Devletler de dâhil olmak üzere Devletlere gönderdiği ilgili yazılardan yararlanılmıştır. Ayrıca, yazılı başvurulardan ve Özel Raportörün 2022 Cenevre Barış Haftası sırasında insan hakları ve barış inşası aktörleriyle gerçekleştirdiği küresel bir çalıştaydan da faydalanılmıştır.

II. Kavramsal çerçeve

9. Barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü ile kamusal yaşama katılma hakları, İnsan Hakları Evrensel Beyannameyle ve Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmeyle güvence altına alınmıştır. Bu haklar, sivil toplumun varlığını mümkün kılmakta, siyasi sistemlerde çoğulcu ifadeye imkân tanımakta ve halkın temsilinde seçenek sunmaktadır.³ Dernekler ve diğer kamu yararı grupları, sivil ve siyasi ifade araçları olarak hareket etmekte ve topluluklar ile yetkililer arasında bir köprü görevi görmektedir. Bu haklar, daha geniş bir nüfusun barış ve geçiş süreçlerine dâhil edilmesini kolaylaştırmaktadır. İnsan Hakları Konseyi, barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü haklarına saygının, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması, kadınların güçlendirilmesi, sosyal adaletin sağlanması ve tüm insan haklarının hayata geçirilmesi de dâhil olmak üzere toplumun karşılaştığı zorlukların ve sorunların ele alınmasına ve çözüme kavuşturulmasına katkıda bulunduğunun altını çizmiştir.⁴

10. Kapsayıcılık, insan haklarının Birleşmiş Milletler Şartında (Madde 1 (3)), İnsan Hakları Evrensel Beyannameinde (Madde 2 dâhil), Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmede (Madde 2, 3 ve 25 dâhil), İnsan Hakları Komitesinin 28 (2000) sayılı genel yorumunda, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmede (Madde 2 ve 3 dâhil) ve Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinde (özellikle Madde 7 ve 8) yer alan ayrımcılık yasağı ilkesine dayanmaktadır. Kapsayıcılık, güçlendirme ve eşitlik, 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündeminde belirlenen önceliklerdir ve Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliğinin (BMİHYK) yayınladığı bir broşürde, kapsayıcılığın yalnızca geleneksel olarak dışlananların dâhil edilmesiyle ilgili olmadığı, aynı zamanda grupların yaş, cinsiyet veya derilerinin rengi gibi keyfi ayrımlar temelinde sürekli olarak ötekileştirilmesine neden olan birçok ayrımcılık biçiminin ortadan kaldırılması gerektiği belirtilmiştir.⁵

² Özel Raportörün görüşlerine şu adresten ulaşılabilir <https://spcommreports.ohchr.org>.

³ Bkz. İnsan Hakları Komitesi, genel yorum No. 37 (2020), para. 9 ve 100

⁴ Bakınız İnsan Hakları Konseyinin kararları 24/5, para. 5, ve 21/16, para. 4.

11. Kapsayıcılık aynı zamanda barışın inşasında, çatışmaların önlenmesinde ve geçiş politikalarında bir norm olarak kabul edilmiştir. Bu husus, Genel Sekreterin Barış için Yeni Gündeminde olduğu gibi, çok sayıda Birleşmiş Milletler kararında ve belgesinde yeniden vurgulanmıştır. Genel Sekreter, 2012 yılında çatışma sonrasında barışın inşasına ilişkin raporunda, barışın inşasının başarılı olabilmesi için sürecin dönüştürücü olması ve çatışma sonrasında, kadınlar, gençler, mağdurlar ve ötekileştirilmiş toplulukların temsilcileri; topluluk liderleri ve dini liderler; sivil toplum aktörleri; mülteciler ve ülke içinde yerinden edilmiş kişiler de dâhil ancak bunlarla sınırlı olmamak üzere daha geniş bir aktör grubunun yönetim ve toparlanmanın tüm yönlerine ilişkin kamusal karar alma süreçlerine katılmaları için imkân yaratması gerektiğini belirtmiştir.⁶ Kapsayıcılık aynı zamanda Genel Sekreterin kadınların silahlı çatışmaların önlenmesi sürecine, daha açık bir ifadeyle müzakerelere her düzeyde tam olarak dâhil edilmesi ve güçlendirilmesi gerektiğine ilişkin görüşünün de ayrılmaz bir parçasıdır. Bu husus, Birleşmiş Milletler-Dünya Bankasının çatışmaların önlenmesine ilişkin ortak raporunda da güçlü bir şekilde savunulmuştur. Raporda kapsayıcılığın çok önemli olduğu ve önleyici faaliyetlerin vatandaş katılımını da içeren daha insan merkezli bir yaklaşım benimsemesi gerektiği belirtilmiştir.⁷ Güvenlik Konseyinin kadın ve barış ve güvenliğe ilişkin 1325 (2000), 2467 (2019) ve 2493 (2019), sayılı kararları ile gençlik ve barış ve güvenliğe ilişkin 2250 (2015), 2419 (2018) ve 2535 (2020) sayılı kararları, kadın ve gençlerin dâhil edilmesine yönelik başlıca taahhütleri temsil etmektedir.

12. Özel Raportör ayrıca, uluslararası toplum ve Birleşmiş Milletler tarafından sivil toplumun barış ve demokrasiye geçiş süreçlerine dâhil edilmesi ve tam katılımının sağlanması yönünde verilen tutarlı taahhütlere de dikkat çekmektedir.⁸ Birleşmiş Milletler son 10 yılda Afganistan, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Haiti, Libya, Mali ve Sudan gibi birçok ülkede barış ve geçiş süreçlerine öncülük etmiş, bu süreçleri desteklemiş, sivil toplum ve sivil toplum kuruluşları (STK'lar) gibi önemli paydaşların sürece dâhil edilmesi gerektiğini vurgulamıştır.⁹

13. Ayrıca, kadın örgütleri de dâhil olmak üzere sivil toplumun ve STK'ların çatışma sonrası barış süreçlerinde önemli bir rol oynadığı ve katkı sağladığı kabul edilmektedir.¹⁰ Hem Güvenlik Konseyi hem de Genel Kurul, kadın örgütleri ve resmi ve gayri resmi toplum liderleri de dâhil olmak üzere kadınların ve sivil toplumun silahlı çatışmanın taraflarını etkilemede önemli bir rol oynadığını vurgulamış ve her ikisi de çatışmanın önlenmesiyle ilgili tüm müzakerelerde toplumsal cinsiyetle ilgili konuların daha fazla dikkate alınması da dâhil olmak üzere, kadınların arabuluculuk ve çatışma sonrası çözümün tüm aşamalarına daha fazla katılmasının süregelen bir zorunluluk olduğunu yinelemiştir.

⁵ OHCHR, "Empowerment, inclusion, equality: accelerating sustainable development with human rights" (Yetkilendirme, kapsayıcılık, eşitlik: sürdürülebilir kalkınmayı insan haklarıyla hızlandırmak) (www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/MDGs/Post2015/EIEPamphlet.pdf).

⁶ A/67/499-S/2012/746, para. 36.

⁷ Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası, *Pathways for Peace: Inclusive Approaches to Preventing Violent Conflict (Barışa Giden Yollar: Şiddet İçeren Çatışmaların Önlenmesine Yönelik Kapsayıcı Yaklaşımlar)* (Washington, D.C., Dünya Bankası, 2018).

⁸ A/76/668-S/2022/66 ve A/76/668-S/2022/66/Corr.1, para. 46; ve A/72/707-S/2018/43, para. 6 ve 59

⁹ Bkz. Afganistan hakkındaki 2626 (2022), 2489 (2019) ve 2210 (2015) sayılı kararlar, Kongo Demokratik Cumhuriyeti hakkındaki 1493 (2003) ve 2666 (2022) sayılı kararlar; Konsey Başkanının Haiti hakkındaki S/PRST/2021/7 (2021) sayılı beyanı ve 2476 (2019) sayılı karar; Libya hakkındaki 2259 (2015) sayılı karar; Mali hakkındaki 2640 (2022) sayılı karar ve Sudan hakkındaki 2579 (2021) sayılı karar.

¹⁰ Güvenlik Konseyi kararı 1645 (2005), para. 21.

¹¹ Kadın örgütleri aynı zamanda silahsızlanma, silahların yayılmasının önlenmesi ve silahların kontrolü konularında da önemli bir rol oynamaktadır.¹² Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi¹³ ve Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi¹⁴ gibi Birleşmiş Milletlerin diğer insan hakları organları da derneklerin ve kadın örgütlerinin çatışmaların önlenmesindeki ve uzlaşma ve barışın teşvik edilmesindeki rolünü vurgulamıştır.

14. Özel Raportör, bölge üzerinde kontrolü elinde bulunduran ve hükümet benzeri işlevleri fiilen yerine getiren yetkililerin, uluslararası insan hakları hukuku, uluslararası insancıl hukuk ve insancıl ilkelere saygı gösterme ve bunları koruma konusunda sorumlu ve yükümlü olduğunu vurgulamaktadır.¹⁵ BM Güvenlik Konseyi, BM Genel Kurulu ve BM İnsan Hakları Konseyi insan haklarının korunması alanındaki açığın adım adım kapatılmasına katkıda bulunmuştur ve hükümet benzeri işlevler gören ya da bir nüfus üzerinde *fiilen* toprak kontrolü sağlayan Devlet dışı silahlı aktörlerin, en azından bireylerin ve grupların insan haklarına saygı göstermesi ve bu hakları koruması gerektiğini kabul etmiştir.¹⁶ Bu, sivil toplumun barış ve çatışma sonrası geçiş süreçlerine dâhil edilmesi ve katılımı da dâhil olmak üzere barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü haklarına saygı gösterilmesini ve bu hakların korunmasını da içermektedir.

III. Sivil toplumun ve hareketlerin sürdürülebilir barışın inşasının ve demokrasiye geçiş sürecine katkıları

15. Kadın dernekleri de dâhil olmak üzere sivil toplum kuruluşları ve hareketleri, barışı savunmak ve tarafları müzakere etmeye ve şiddeti sona erdirmeye teşvik etmek gibi çatışmaların sona erdirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Özel Raportör, dünyanın farklı bölgelerindeki çeşitli paydaşlarla yaptığı görüşmelerde, bu hareketlerin ve derneklerin barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü haklarını kullanırken barışın inşası ve demokrasiye geçiş süreçlerinde koruma ve hizmet sunumu; izleme ve erken uyarı; harekete geçirme ve gündem belirleme; sosyalleşme ve duyarlılaştırma; müzakere masasında doğrudan temsil ve geçiş dönemi adaleti ve hesap verebilirlik süreçlerine katılım olmak üzere en az yedi önemli rol üstlendiğini gözlemlemiştir.

A. Koruma ve hizmet sunumu

16. Kadın barış inşacıları da dâhil olmak üzere sivil toplum aktörleri, silahlı çatışmalardan etkilenen sivillerin korunmasına, silahların sokulmadığı barış bölgelerinin belirlenmesine ve özellikle Devlet programlarının ciddi şekilde zayıfladığı durumlarda mayın temizleme, silahsızlanma ve silah bırakma gibi girişimlere katılmak da dâhil olmak üzere katkıda bulunmuştur.¹⁷ Sivil toplumdaki kadınlar, cinsel şiddet ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet mağduru kadınlara hayat kurtarıcı destek ve koruma sağlanmasında kritik rol oynamış ve özellikle çatışma durumlarında artan bu tür istismların sona erdirilmesine yardımcı olmuştur.

¹¹ Güvenlik Konseyi kararları 2171 (2014), para. 18, ve 1325 (2000), para. 2, 6 ve 8, ve Genel Kurul kararı 70/304, para. 18.

¹² Genel Kurul kararı 71/56.

¹³ Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi, 27 No.lu Genel Tavsiye Kararı (2000), para. 14.

¹⁴ Bkz. CEDAW/C/CYP/CO/6-7, para. 24.

¹⁵ Bkz. A/HRC/38/44, para. 4–8.

¹⁶ OHCHR, “Bağımsız Birleşmiş Milletler insan hakları uzmanlarının devlet dışı silahlı aktörlerin insan hakları sorumluluklarına ilişkin ortak açıklaması”, 25 Şubat 2021.

¹⁷ Tana Paffenholz, *Inclusive Peacebuilding: Recognised but not Realised (Kapsayıcı Barış İnşası: Kabul Edildi Ama Gerçekleşmedi)* isimli yayının içinde “Civil society and peacebuilding”, Kalkınma Diyalogları Serisi, No. 63 (Uppsala, Dag Hammarskjöld Vakfı, Aralık 2015), s. 110.

Bu durum, kadınların olumlu barış süreçlerine proaktif bir şekilde dâhil olmalarını da sağlamıştır.

17. Ayrıca, silahlı çatışmalar Devlet yapılarının ayakta kalmasını etkilediğinden, insanlar temel hizmetlere erişimde sıkıntı yaşamaktadır. Dolayısıyla, bu tür durumlarda sivil toplum kuruluşları ve dernekler, savaştan etkilenen nüfusa destek olmak için yardım ve sosyal hizmetler sağlamanın yanı sıra Devletin ve toplumun yeniden inşasında da etkili olmuştur.¹⁸ Bu bağlamda, hizmet sunumunun özellikle parçalanmış toplumların farklı kesimleri arasındaki ağları ve katılımı genişleterek pozitif barış inşasına giden yollar açarak barış süreçlerini etkilemiştir.¹⁹

B. İzleme ve erken uyarı

18. Uluslararası ve yerel sivil toplum grupları, insan haklarının mevcut durumunun ve anlaşmaların nasıl uygulandığının izlenmesinde ve kritik karar mercileri ile diğer ilgili paydaşlara tavsiye ve bilgi sağlanmasında etkili olmuştur.²⁰ Papua Yeni Gine, Bougainville'deki uluslararası Barış İzleme Grubundan, yerli sivil toplum gruplarının önemli ölçüde dâhil olduğu Filipinler'in güneyindeki Mindanao'daki yerel izleme ekiplerine kadar sivil izleme misyonları bu konuda etkili olmuştur. Barış anlaşmaları, ister uluslararası ister ulusal kuruluşlar tarafından yapılsın, izlemeye ilişkin giderek daha fazla hüküm içermektedir. Gerçekten de sivil toplum, barış süreçlerinin ve benzer siyasi anlaşmaların çatışmayı körükleyen yapısal adaletsizliklerin üstesinden gelmesini temin etmede özellikle önemli bir rol oynamaktadır.²¹ İzleme iki açıdan önemlidir: birincisi, hükümetlerin ve silahlı Devlet dışı aktörlerin (özellikle de *de facto/fili* yetkililerin) insan hakları ihlalleri ve suistimalleri konusunda hesap verebilecekleri şeffaf ve hesap verebilir bir çerçeveyi kolaylaştırmaktadır; ikincisi ise, özellikle barış düzenlemelerinin çöküşün eşğine gelebileceği durumlarda erken uyarı sistemi vazifesi görmektedir.²²

19. Doğu ve Orta Afrika'da kadınların olumlu barış inşası süreçlerine etkin bir şekilde katılabilmeleri için erken uyarı eğitimi (gözlemci, veri analisti, arabulucu ve veri toplayıcısı olarak) almalarına yönelik çabalar kadın dernekleri açısından özellikle cesaret vericidir. Bu, kadınların ve kadın sorunlarının sürdürülebilir barış süreçlerinin müzakere edilmesinde ve uygulanmasında gözden kaçırılmamasını sağlamak açısından çok önemlidir.

C. Harekete geçme ve gündem belirleme

20. Sivil toplum kuruluşları ve dernekler, barışın inşasına yönelik süreçlerin inandırıcı ve kapsayıcı bir şekilde ilerleyebilmesi için gündemin belirlenmesinde ve harekete geçirme de dâhil olmak üzere siyasi baskı uygulanmasında temel bir rol oynamaktadır. Ayrıca, sivil toplum grupları silahlı şiddete alternatif olarak diyalogun savunulmasında çok önemli bir rol oynamıştır ve bu da barış müzakerelerini düşünen silahlı çatışma taraflarının (Devlet ve Devlet dışı aktörler) kararları açısından çok önemli olmuştur.

¹⁸ a.g.e., s. 113.

¹⁹ Somali'de, çökmüş devlet kurumlarının yönetim konusundaki önemli zorlukları göz önüne alındığında, hizmet sunumu, İslami yardım kuruluşları da dâhil olmak üzere sivil toplum tarafından yürütülen başlıca faaliyetlerden biri olmuştur. Bu, özellikle toplumun genelinde koruma sağlanması, sosyal uyum ve barışın inşası için erişim noktaları sağlamada başarılı olmuştur.

²⁰ Celia McKeon, *People Building Peace II: Successful Stories of Civil Society (Barışı İnşa Eden Halklar II: Sivil Toplumdan Başarı Öyküleri)* isimli yayında "Sivil toplum: barış süreçlerine katılım", Paul van Tongeren ve diğerleri, editörler. (Boulder, Colorado, Lynne Rienner Publishers, Ocak 2005).

²¹ a.g.e.

²² Örneğin, Sekreteryanın İnsani İşler Koordinasyon Ofisi, Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu ve Batı Afrika'da erken uyarı yapmak üzere bölgesel bir STÖ barış ağı arasındaki ortak erken uyarı girişimi.

Bu örgütler ve dernekler, toplumun belirli çatışmalara ilişkin tutumunu, barışçıl geçiş ve demokratik süreçlere olan derin ilgileri de dâhil olmak üzere, kamusal savunuculuk ve protestolar yoluyla açıkça yansıtmıştır. Örneğin Irak'ta, kadın sivil toplum dernekleri ve hareketleri, hem doğrudan hükümetle hem de kadın örgütleriyle ve diğer sivil toplum örgütleriyle güçlü bir ilişki kurarak mevzuatta reform yapılması için savunuculuk faaliyetlerinde bulunmuştur.

21. Ayrıca, toplumda yer edinmiş ve toplumu temsil eden dernekler olduklarından, bu hareketler barışçıl toplanma ve katılım yoluyla, gösteriler, imza kampanyaları ve medya kampanyaları da dâhil olmak üzere, barış için güçlü bir kamu seferberliğini ve katılımını teşvik etmiştir. Kadın dernekleri, protestolar ve sivil itaatsizlik yoluyla kadınların barış süreçlerine dâhil edilmesine ve mevzuatta reformlar yapılmasına dair gündemin oluşturmada hayati bir rol oynamış ve ayrıca insan haklarının ve azınlık haklarının korunmasını ve mağdurlar için adalet sağlanmasını talep ederek otoriter rejimlerin ortadan kaldırılmasına yönelik ulusal hareketlere öncülük etmiştir. Sudan'da demokrasiye geçiş süreci ve reformlar yapılması için mücadele eden ve otoriter El Beşir rejiminin devrilmesine yol açan kadınların öncülüğündeki hareket, Sudan tarihinin önemli bir dönüm noktası olmuştur.

22. Üstelik dini liderler ya da yaşlılar gibi toplumda belli bir ahlaki otoriteye sahip olan gruplar, kamuoyunda barış çağrılarını teşvik etmek için nüfuzlarını kullanmıştır. Bu gruplar, gösteriler yaparak barış süreçlerinin anlatısını şekillendirmede ve etkilenen ve parçalanmış grupların sesini duyurmada etkili olmuştur.

D. Sosyalleşme ve duyarlılaştırma

23. Sivil toplum dernekleri ve toplumsal hareketler, çatışma sonrası ve demokrasiye geçiş sürecindeki toplumlarda barış ve geçiş süreçlerine ilişkin farkındalık yaratılmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu tür çabalar, toplumun sesinin ve endişelerinin barışın inşası sürecinde dikkate alınmasını sağlamak için toplum düzeyinde ve halk tabanındakilerle yapılan ulusal ve kapsayıcı istişareleri de içermektedir.

24. Sivil toplum, bu tür çalışmalar aracılığıyla, barışçıl grupların ve toplumdaki diğer benzer paydaşların, çatışmadan çıkan taraflar arasındaki resmi müzakerelerde tartışılan önemli konulara ilişkin görüşlerini sunabilecekleri platformlar yaratmıştır. Bu bağlamda, örneğin Guatemala'da 1996'daki barış anlaşmalarına giden süreçte, Büyük Ulusal Diyalog ve Sivil Toplum Meclisi çatışmanın nedenlerini belirlemiş ve böylelikle barış müzakerelerinde ele alınan temel meselelere ilişkin ulusal çıkarları temsil eden genel kabul gören belgeler önermiştir.

25. Farkındalık platformları, kadınlar gibi toplumun belirli kesimleri için çok önemli konular da dâhil olmak üzere, toplumsal duyarlılığın ve katılımın artırılmasında çok önemli bir rol oynamıştır. Özellikle Irak'ta çatışma sonrası dönemde kadın derneklerinin ve STK'ların namus cinayetleri ve aile içi istismar gibi konularda oluşturdukları platformlar bu duruma örnek teşkil etmektedir. Bu dernekler, süreç içinde çok farklı inanç ve umutlara sahip gruplar arasında yeni diyalog alanları yaratmış ve toplum dışına itilmiş grupların katılımını sağlamıştır.²³

²³ Paffenholz, "Civil society and peacebuilding» (Sivil toplum ve barışın inşa edilmesi), s. 111.

E. Kolaylaştırma ve arabuluculuk

26. Kadın dernekleri ve barış inşacıları da dâhil olmak üzere sivil toplum ve sivil hareketler, daha önce savaştan tarafların barış ve geçiş süreçlerinde bir araya getirilmesinde rol oynamıştır.²⁴ Sivil toplum kuruluşları, özellikle de yerel kuruluşlar, topluluklara erişim ve güçlü katılım konusunda daha fazla esneklik sağlayarak Devlet ve liderlik düzeyindeki müzakerelerin tamamlanmasında etkili olmuştur.²⁵

27. Sivil toplum tarafından başlatılan diyalog, parçalanmış topluluklar arasında katılım ve uzlaşma sağlanması açısından önemlidir ve çatışmanın nedenlerinin belirlenmesine ve çözülmesine yardımcı olur. Böyle bir diyalog, etkilenen topluluklara fayda sağlayabilir ve çatışan taraflar arasında güven oluşturarak müzakereler öncesinde çatışan taraflara sorun çözme imkânı sunabilir.²⁶ Genellikle partizan önyargıları olmayan kuruluşlar olan sivil toplumun arabulucu ve müzakere kolaylaştırıcısı olarak sürece dâhil olması, bu tür barış süreçlerinin sürdürülebilir olma ihtimalini artırarak sonuca itibar kazandırmaktadır. Örneğin, Mozambik'teki dini hareket Sant'Egidio Topluluğu ve Beira Katolik Başpiskoposu, savaştan tarafların arabuluculuğu kabul etmesinde belirleyici olmuş ve bu da Mozambik Kurtuluş Cephesi (Frelimo) ile Mozambik Ulusal Direnişi (RENAMO) arasında barışın sağlanmasında çok önemli bir rol oynamıştır.

F. Müzakere masasında doğrudan temsil

28. Başta çatışmayı tetikleyen unsurların ele alınmasına ilişkin kararlar olmak üzere karar alma süreçlerinde temsilin ön plana çıkarılması, kamuoyu desteğine sahip sivil toplum gruplarına çatışmanın ana taraflarıyla birlikte müzakere masasında yer alma fırsatı sunmuştur.²⁷ Parçalanmış toplumlarda, karar alma sürecine temsil edilebilme imkânı, toplumun geniş kesimleri tarafından kabul edilip desteklenebilecek kapsayıcı, olumlu ve sürdürülebilir barış süreçlerinin teşvik edilmesinde çok önemlidir.²⁸ Gerçekten de sivil toplumun müzakere masasına dâhil edilmesi barış süreçlerinin meşruluğuna duyulan inancı artırmıştır.

29. Bu doğrultuda, çeşitli paydaşlarla yapılan görüşmelerde, çatışma sonrası demokrasiye geçiş sürecindeki zorluklarla boğuşan halkların, toplumlarının ve devletlerinin geleceği hakkındaki tartışmaların bir parçası olmayı arzuladıkları açıkça anlaşılmaktadır. Böylesi kritik anlarda masada yer almak, müzakere sürecine farklı seslerin katılmasını sağlamış ve farklı bakış açılarının ve deneyimlerin (özellikle de görüşleri genellikle duyulmayan veya dikkate alınmayan kişilerin bakış açılarının ve deneyimlerinin) dâhil edilmesini teşvik etmiştir. Ayrıca, müzakerelerde aktif yer almayan sivil toplum gruplarına veya uluslararası ve yerel STK'lara gözlemci statüsü verilmiştir.²⁹ Bu şekilde sivil toplum, tabandaki kaygılara ve önceliklere ışık tutmuş, geçiş sürecindeki toplumların yerel ihtiyaçlarına ve gerçeklerine uygun çözümler sunmuş ve insan haklarının korunmasını sağlamıştır.

²⁴ Soliman M. Santos, Jr., "The role of civil society in peace processes in the South and South East Asian regions», (Güney ve Güney Doğu Asya bölgelerindeki barış süreçlerinde sivil toplumun rolü) arka plan belgesi No. 4d (Centre for Humanitarian Dialogue, 21 Kasım 2005), s. 3.

²⁵ McKeon, "Civil society: participating in peace processes" (Sivil toplum: barış süreçlerine katılım).

²⁶ a.g.e.

²⁷ Kuzey İrlanda'da bu tür temsil kanalları 10 siyasi partiye ve Kuzey İrlanda Kadın Koalisyonu adlı bir kadın derneğine müzakere masasında kendi seçmenlerinin çıkarlarını ve kaygılarını temsil edecekleri bir yer sağlamıştır.

²⁸ McKeon, "Civil society: participating in peace processes" (Sivil toplum: barış süreçlerine katılım); ve Santos, "The role of civil society in peace processes» (Sivil toplumun barış süreçlerindeki rolü), s. 4.

²⁹ Liberya (2003), Sierra Leone (1996), Solomon Adaları (1991) ve Burundi'de (1996 -1998) gözlemci statüsü en çok izleme ve savunuculuk işlevleriyle yakından ilişkilendirilmiştir.

30. Sivil toplum örgütleri ve demokrasi yanlısı hareketler, barışın inşası süreçlerinde barışçıl toplanma ve örgütlenme haklarını kullanırken, halkın karar alma süreçlerinin ve barışa yönelik olumlu stratejilerin odağına ve merkezine yerleştirilmesinde çok önemli bir rol oynamıştır. Bu, hesap verebilirliği ve insan haklarının korunmasını güçlendirmekte ve toplumda sağlanan sürdürülebilir barışın sahiplenilmesi, izlenmesi ve sürekli desteklenmesine imkân sağlamaktadır.

F. Geçiş dönemi adaleti ve hesap verebilirliğin sağlanması

31. Sivil toplum, ciddi ihlallerin faillerine karşı hesap verebilirliğin ve etkili yaptırımların savunulmasında çok önemli bir rol üstlenmektedir. Sivil aktörler, uluslararası kabul görmüş standartlara uyulmasını teşvik ederek barış anlaşmalarının adaletsizliği, ayrımcılığı veya cezazırlık ortamını sürdürmemesini sağlamaya yardımcı olabilirler.

32. Kalıcı barışın adalet, kalkınma ve barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü de dâhil olmak üzere insan haklarına saygı ile bağlantılı olduğu çeşitli şekillerde ifade edilmiştir. Geçiş dönemi adaleti ve benzer hesap verebilirlik süreçleri, toplumsal şikâyetlerin ve bölünmelerin ele alınmasına yardımcı olabileceklerini sürekli olarak göstermiştir. Gerçekten de Asya ve Pasifik'in bazı bölgelerinde sivil toplum, şiddetli çatışmalardan³⁰ ve baskıcı siyasi rejimlerden geçmiş halklar için geçiş dönemi adaleti seçeneklerine dair tartışmalarda ve görüşmelerde önemli bir rol oynamıştır.³¹

33. Daha da önemlisi, sivil toplum kuruluşları ve benzeri aktörler ceza davalarının açılmasını ve hakikat komisyonlarının kurulmasını savunmuştur. Birçoğu bu süreçlerin işleyişini izleme taahhüdünde bulunmuş ve kararlarının ve tavsiyelerinin benimsenmesine ve uygulanmasına duyulan ihtiyacı güçlü bir şekilde desteklemiştir. Güneydoğu Asya'da, Kamboçya Mahkemelerindeki Olağanüstü Dairelerin 2003'ten itibaren yürüttüğü faaliyetler, sivil toplumun savunuculuk ve erişim sağlayarak mağdurların sürece daha fazla katılımını nasıl destekleyebileceğini ve savunabileceğini, mağdurların mahkemeye katılmalarına nasıl yardımcı olabileceğini ve hatırlama ve anma, rehabilitasyon, belgeleme ve eğitim dâhil olmak üzere kolektif onarımlara nasıl yardımcı olabileceğini göstermiştir.

34. Ayrıca, sivil toplum aktörleri kitlesel şiddetin izlerini ortadan kaldırmak için toplum temelli müdahalelerin belirlenmesinde de etkili olmuş ve birçoğu çalışmalarını desteklemek için bölgesel ve küresel geçiş dönemi adaleti ağlarıyla aktif bir ilişki içine girmiştir.³²

IV. Dışlanma, tehditler ve zorluklar

35. Barışın ve demokrasiye geçişin sürdürülebilmesi için kapsayıcı bir barış sürecinin hayati önem taşıdığına destekleyen ve giderek artan küresel mutabakata ve kanıtlara karşın,³³ sivil toplum, mağdur grupları, kadınlar, gençler ve ötekileştirilmiş gruplar bu sürece anlamlı bir şekilde katılmalarını kısıtlayan önemli yapısal, sosyal ve güvenlik engelleriyle karşılaşmaya devam etmektedir.

³⁰ Christoph Sperfeldt and Jeudy Oeung, *Civil Society and Transitional Justice in Asia and the Pacific*, (*Asya ve Pasifik'te Sivil Toplum ve Geçiş Dönemi Adaleti*) başlıklı yayında «Kamboçya sivil toplumunun Kızıl Kmer mahkemelerinde mağdurların katılımına yönelik müdahalesinin evrimi», editörler Lia Kent, Joanne Wallis and Claire Cronin, eds. (Avustralya Ulusal Üniversitesi Yayınları, 2019).

³¹ Lia Kent, Joanne Wallis ve Claire Cronin, *Civil Society and Transitional Justice in Asia and the Pacific* (*Asya ve Pasifik'te Sivil Toplum ve Geçiş Dönemi Adaleti*) başlıklı yayında "Giriş: Asya ve Pasifik'te sivil toplum ve geçiş dönemi adaleti",

³² Lucy Hovil ve Moses Chrispus Okello, "Editorial not", *The International Journal of Transitional Justice*, (Uluslararası Geçiş Adaleti Bülteni) cilt 5, No. 3 (Oxford University Press, Kasım 2011).

³³ Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, *Implementing Peace Agreements: From inclusive processes to inclusive outcomes?* (*Barış Anlaşmalarının Uygulanması: Kapsayıcı süreçlerden kapsayıcı sonuçlara mı?*) Mayıs 2020; ve Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası, *Pathways for Peace (Barış İçin Yollar)*

Bireyler ve gruplar, barış ve geçiş süreçlerinde barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü haklarını kullanmaları konusunda artan kısıtlamalar ve tehditlerle karşılaşmaya devam etmekte, bu da halkın katılımını ve kapsayıcılığını daha da zayıflatmaktadır.

36. Özel Raportör, bu hakların bu tür süreçlerde korku ve ayrımcılık olmaksızın özgürce kullanılmasının sağlanmasının ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bu sayede, ele alınmamış mağduriyetlerin ve sistemsiz eşitsizliklerin çözülmesine katkıda bulunulabilir ve karar alma süreçleri de dâhil olmak üzere daha geniş bir katılım sağlanabilir. Bunlar barışın inşası için önemli faktörlerdir ve ele alınmadığı takdirde şiddetli çatışmanın temel itici güçlerini oluşturur.³⁴

A. Dışlanma ve katılımın önündeki engeller

37. Uluslararası toplum tarafından desteklenenler de dâhil olmak üzere birçok barış ve geçiş sürecinin resmi müzakereleri ve karar alma süreçleri hala kapalı kapılar ardında yapılmakta, şeffaflıktan yoksun olmakta veya sivil toplumu, mağdur gruplarını, kadınları, gençleri ve toplumun diğer ötekileştirilmiş kesimlerini anlamlı bir şekilde içermemektedir. Bu uygulama, Güvenlik Konseyinin bu tür süreçlerde aktif olarak yer alan siyasi ve barışı koruma amaçlı ülke misyonlarının görev tanımları aracılığıyla yaptığı gibi, kapsayıcı barış süreçlerinin sağlanmasına yönelik uluslararası taahhütlere aykırıdır.³⁵ Sivil toplumun ve etkilenen toplulukların temsilcileri karar alma süreçlerine ve ateşkes ve güç paylaşımı gibi resmi arabuluculuk ve müzakere süreçlerine çok nadiren dâhil olmaktadır.

38. Sivil toplumun doğrudan sürece dâhil edilmesi, halen barış ve siyasi müzakere çabalarının önünde bir engel olarak görülmektedir. Uygulamada Devletlerin ve uluslararası ortaklarının bu tür süreçleri bir güvenlik meselesi olarak görmesi ve yaklaşması, ana hedefin istikrar olması, dolayısıyla toplumların ve mağdurların ihtiyaçlarının ve dolayısıyla barışın inşası ve demokratik geçiş için uzun vadeli ihtiyaçların göz ardı edilmesi sıkça rastlanan bir durumdur. Bu nedenle, bu süreçler genellikle güç sahiplerinin öncelikleri etrafında şekillenmekte ve esas olarak savaşan tarafları, silahlı grup liderlerini ve siyasi ve askeri güç sahiplerini kapsamaktadır. Genellikle de güç paylaşımı anlaşmalarının yapılmasıyla ve ağır insan hakları ihlalleri, savaş suçları ve insanlığa karşı işlenen suçlarla suçlanan liderlerin cezai sorumluluktan muaf tutulmasıyla sonuçlanmaktadır. Sivil toplumun barış görüşmeleri sırasında karar alma mekanizmalarında yer almaması, genellikle etkilenen toplulukların taleplerinin, haklarının ve şikâyetlerinin pazarlığa konu edilmesine, meşru çıkarlarının baltalanmasına ve müzakere masasından ve anlaşmalardan dışlanmasına; ve ağır insan hakları ihlallerinden sorumlu iktidar sahiplerine siyasi güç ve hükümette koltuk verilmesine neden olmaktadır.

39. Afganistan'da, Birleşmiş Milletlerin ve donör / kalkınma yardımı veren devletlerin sayısız taahhüdüne,³⁶ kadınların ve sivil toplumun kapsayıcı bir barış sürecinin güvence altına alınmasına yönelik tutarlı ve uzun süredir devam eden çağrılarına karşın, kadınlar, gençler, sivil toplum ve mağdur grupları genel olarak resmi barış görüşmelerinin dışında bırakılmıştır. Sivil toplum ve kadınlar, dönemin Afganistan Hükümeti veya uluslararası toplum tarafından düzenlenen bazı toplantılarda sembolik olarak temsil edilmiştir,³⁷ ancak Afganistan Anayasasına ve kadın haklarına saygı gösterilmesi de dâhil olmak üzere tüm çağrıları, 2020 yılında dönemin Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti ile Taliban arasında imzalanan nihai ikili barış anlaşmasında dikkate alınmamıştır.³⁸

³⁴ Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası, *Pathways for Peace (Barış için Yollar)*.

³⁵ Bkz. örneğin, Güvenlik Konseyi kararı 2542 (2020).

³⁶ Bkz. Tokyo Deklarasyonu: Afganistan'da Kendi Kendine Yeterlilik için Ortaklık - Geçişten Dönüşüme, 8 Temmuz 2012(A/66/867-S/2012/532, ek I).

³⁷ Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadının Güçlendirilmesi Birimi (UN-Women), "No peace without women: Afghan activists on why women's representation matters" (Kadın olmadan barış olmaz: Afgan aktivistler kadınların temsilinin neden önemli olduğunu anlatıyor), 2 Kasım 2022.

Bu durum muhtemelen Taliban'ın iktidarı yeniden ele geçirmesine ve ardından demokratik kurumları dağıtmasında, sivil alanı kapatmasında, kadınları kamusal alandan silmesinde ve her türlü muhalefeti bastırmasında rol oynamıştır.³⁹ Sudan'da Birleşmiş Milletler Sudan Entegre Geçiş Yardım Misyonu (UNITAMS), 2022 yılında ülkenin askeri ve sivil aktörleri tarafından imzalanan bir siyasi çerçeve anlaşmasıyla sonuçlanan barış sürecinde kolaylaştırıcı rol oynamıştır.⁴⁰ Ancak sivil toplum bu anlaşmayı, iktidardakileri merkeze aldığı ve demokrasi yanlısı protestocuları, kadınları ve gençleri ve onların adalet çağrılarını göz ardı ettiği gerekçesiyle eleştirmiştir.⁴¹ Üstelik bu durum, 2018 ve 2019'da Ömer El Beşir'in diktatörlük rejiminin sona ermesine yol açan protestoların çoğunluğunu kadınların ve gençlerin yapmasına karşın yaşanmıştır.⁴² Sivil toplum, Suudi Arabistan ve Yemen'deki Husi hareketinin müzakerelerinde de bir kenara itilmiş ve Genel Sekreter'in Yemen Özel Temsilcisi tarafından yürütülen daha geniş kapsamlı müzakerelere henüz anlamlı bir şekilde dâhil edilmemiştir. Güvenlik Konseyi üyeleri kapsayıcı ve Yemen'in öncülük ettiği bir siyasi sürecin önemini bir kez daha teyit etmiştir.⁴³ Bu son örnekler, sivil toplumun ve toplulukların siyasi anlaşmaların tasarlanmasından, karar alma sürecinden ve akabinde yapılan siyasi anlaşmalardan dışlanmasının şiddet ve çatışma döngülerinin sona erdirilmesi ve demokratik haklara saygılı bir yönetişimin tesis edilmesi çabalarını nasıl sekteye uğrattığını bir kez daha ortaya koymaktadır.

40. Sivil toplumun resmi müzakerelerden ve karar alma süreçlerinden dışlanması ve bir kenara itilmesi, mağdurları ve toplulukları, çıkarlarının ve haklarının müzakerelerde ele alınmasını ve korunmasını sağlayacak şekilde temsil edilememelerine ve seslerini duyuramamalarına neden olmaktadır. Sivil toplum için düzenlenen paralel ve istişari toplantılar genellikle göstermelik ve sembolik olarak görülmektedir. Pratikte bu istişareler, sivil toplumun karar alma süreçlerine gerçek anlamda erişebilmesini ve endişelerinin süreç boyunca ve nihai sonuçta etkili bir şekilde dikkate alınmasını sağlamada başarısız olmuştur. Gücü elinde bulunduranlar ve arabulucular genellikle sivil toplumun, kadınların ve mağdur grupların resmi müzakere süreçlerine dâhil edilmesine karşı çıkmakta, örneğin etkilenen toplulukların çatışmaların tekrarlanmasını önlemek için nelere ihtiyaç duyulacağı konusundaki görüşlerini paylaşması gibi sağlayabilecekleri katkılara değer vermemektedir.

41. Ayrıca, temsilcilerin şeffaf bir şekilde seçilmemesi ve çatışma ve şiddet mağduru toplulukların kutuplaşması ve parçalanması nedeniyle, barış ve geçiş süreçlerindeki müzakerelerde kimin kimi temsil ettiği konusunda çoğu zaman güvensizlik yaşanmaktadır. Sivil toplumun geniş kesimlerinin müzakere masasına anlamlı bir şekilde katılmasını kısıtlayan bir diğer engel de temsilcilerin bizzat seçilmesidir. Genellikle barış müzakerelerindeki aktörler, bu tür bir katılıma izin vermenin ön koşulu olarak katılacak kişileri sivil toplumdaki ve kadınlar arasından bizzat seçmeyi talep etmektedir. Bu durumun olumsuz bir etkisi vardır ve halkın sürece olan güvenini tehlikeye atabilmektedir. Bu şekilde seçilen temsilciler genellikle belirli bir siyasi veya silahlı grubun gündemini ve söylemlerini desteklemiş ve hak arayan ve demokrasi yanlısı sivil toplum aktivistlerine ve gruplarına meydan okumak ve onları zayıflatmak için kullanılmıştır.

³⁸ www.state.gov/wp-content/uploads/2020/02/Signed-Agreement-02292020.pdf.

³⁹ Bkz. A/77/914-S/2023/453; ayrıca bkz. OHCHR, "Afganistan: BM uzmanları, Taliban'ın iktidara gelmesinden bu yana kadın ve kız çocuklarının haklarında kaydedilen 20 yıllık ilerlemenin silindiğini söylüyor", 8 Mart 2023.

⁴⁰ Bkz: UNITAMS, "Sudan'da siyasi geçiş sürecine ilişkin görüşmelerin duyurulmasına dair Genel Sekreter'in Sudan Özel Temsilcisi'ne atfedilebilecek açıklama", 8 Ocak 2022 (<https://unitams.unmissions.org/en/statement-attributable-special-representative-secretary-general-sudan-%E2%80%93-announcement-talks-political>).

⁴¹ Hala Al-Karib, "Sudan gerçek demokrasiden başka bir şeyle yetinmemeli", *Al Jazeera*, 11 Ocak 2023.

⁴² Birleşmiş Milletler, "BM Genel Sekreteri Sudan ordusu ile muhalefet arasındaki güç paylaşımı anlaşmasını memnuniyetle karşıladı» 5 Temmuz 2019.

⁴³ Birleşmiş Milletler, "Üst düzey bir yetkili Güvenlik Konseyine, devam eden zorluklara karşın Yemen'deki çatışmaların taraflarının ateşkes ve siyasi görüşmeler konusunda ilerleme kaydetmeye istekli olduğunu söyledi", 17 Mayıs 2023. <https://press.un.org/en/2023/sc15284.doc.htm>.

42. Resmîyet kazanmış sivil toplum gruplarının politika yapıcılar tarafından kabul görmesi ve barış ve geçiş süreçlerine dâhil olması daha muhtemelken, toplumsal hareketler, taban veya protesto hareketleri ve gayri resmi dernekler genellikle tanınmakta ve bu süreçlere katılamamaktadır.

43. Kadınlar, gençler, LGBTQI+, yerli gruplar ve ötekileştirilmiş gruplar, yerleşik ayrımcılık ve baskın ataerkil normlar nedeniyle yeterince temsil edilmemekte ve çoğu zaman bir kenara itilmektedir. Barış ve geçiş süreçlerine erişemeyen diğer gruplar arasında ise ülke içinde yerinden edilmiş bireyler ve topluluklar, sürgündeki aktivistler ve üçüncü ülkelerde yaşayan diaspora yer almaktadır.

44. Kadınların barış ve güvenlik süreçlerine katılımı, kabul edilemez derecede düşüktür. Kadınların Birleşmiş Milletler öncülüğündeki barış süreçlerine katılımı yüzde 19'dur ve Birleşmiş Milletler öncülüğünde olmayan süreçlerde bu oran daha da düşüktür ve giderek azalmaktadır.⁴⁴ 100'den fazla ülke Güvenlik Konseyinin 1325 (2000) kararının ve kadınlar ile barış ve güvenliğe ilişkin ilgili kararların uygulanması için ulusal eylem planları hazırlamıştır.⁴⁵ Afrika Birliğinin,⁴⁶ Avrupa Birliğinin,⁴⁷ ve Arap Devletler Liginin uyguladığı planlar gibi bölgesel eylem planları da uygulamaya konulmuştur.⁴⁸ Bununla birlikte, kadınların çatışma çözümüne resmen ve doğrudan katılmasına imkân tanınmamakta ve kadınlar, karar alma süreçlerinde ve barış müzakerelerinde yeterince temsil edilmemektedir. Barış inşacısı kadınlar, katılımlarının önündeki diğer zorlukları şu şekilde tanımlamıştır: militarizm ve militarizasyon; gündemin ataerkil ve siyasi temelleri; ve uygulama için hesap verebilirlik eksikliği.⁴⁹

45. Kadınların, gençlerin, LGBTQI+ ve mağdur grupların ve ötekileştirilmiş toplulukların sürece anlamlı bir şekilde dâhil edilmemesi ve dâhil edilmelerinin sağlanmaması, bu gruplara yönelik ihlallerin ve ayrımcılığın daha da kalıcı hale gelmesine ve hatta haklarının gerilemesine yol açmaktadır. Geçiş süreçlerinin başarılı bir şekilde kapsayıcı olabilmesi için kadınların yanı sıra gençlerin, LGBTQI+ ve mağdur gruplarının ve ötekileştirilmiş toplulukların temsilcilerinin de kurulacak geçiş dönemi kurumlarına ve demokratik kurumlarda eşit temsile sahip olmaları sağlanmalıdır.

46. Müzakerelere ve barış süreçlerine mağdur grupların katılması ve adalet talebinde bulunmaları, düşmanlığın bir an önce sona erdirilmesini amaçlayan siyasi pragmatizm adına güçlü bir dirençle karşılaşmaya devam etmektedir. Ancak, yakın zamanda yaşanan sayısız örneğin de gösterdiği gibi, bu tür bir strateji geleceği görememekte ve kalıcı barışı sağlamada başarısız olmaktadır. İleriye gidebilmek ve sürdürülebilir barışa ulaşış geçişi sağlayabilmek için geçmişteki ciddi insan hakları ihlallerinin üzerine gidilmesi ve mağdurların bakış açılarının ve ihtiyaçlarının dâhil edilmesi hayati önem taşımaktadır. Güvenlik Konseyinin 2467 (2019) sayılı kararı, barış anlaşmalarının ve ateşkes doğrulama mekanizmalarının müzakeresi ile güvenlik ve adalet sektörü reformları da dâhil olmak üzere Birleşmiş Milletlerin tüm barışı sağlama, barışı koruma ve barışı inşa etme girişimlerinde hayatta kalanları merkeze alan bir yaklaşımın gerekli olduğunu teyit eden önemli bir belgedir.

47. Kolombiya'da 2016 barış anlaşmasıyla sonuçlanan barış süreci, mağdur ve toplum katılımının bir örneği olarak kabul edilmektedir. Özel Raportör, Kongre'de mağdurlara yönelik 16 özel sandalyenin tanınması da dâhil olmak üzere, uygulama sırasında hem toplumsal cinsiyet hem de etnik yaklaşımlar açısından önemli ilerleme kaydedildiğini tespit etmiştir.

⁴⁴ Bkz S/2022/740.

⁴⁵ Bkz. <http://1325naps.peacewomen.org>, para.

⁴⁶ Afrika Birliği, Kıtasal Sonuçlar Çerçevesi: Afrika'da Kadın, Barış ve Güvenlik Gündeminin Uygulanmasının İzlenmesi ve Raporlanması (2018-2028).

⁴⁷ Avrupa Birliği Kadın, Barış ve Güvenlik Eylem Planı (2019-2024).

⁴⁸ Arap Devletleri Ligi, Arap Bölgesinde Kadınların Barış ve Güvenliğine İlişkin Bölgesel Eylem Planı (2015-2030).

⁴⁹ Uluslararası Barış ve Özgürlük için Kadın Ligi, "UNSCR 1325 at 20 years: perspectives from feminist peace activists and civil society» (BM Güvenlik Konseyinin 1325 sayılı kararının 20. yılı: feminist barış aktivistlerinin ve sivil toplumun görüşleri), Ekim 2020.

⁵⁰ Bununla birlikte, kadınların ve LGBTQ+ bireylerin barış anlaşmasının uygulanmasına katılımının önündeki engeller varlığını sürdürmüş, toplumsal cinsiyetin nihai anlaşmanın tam olarak uygulanmasına dâhil edilmesi konusunda çok az ilerleme kaydedilmiş ve kadınları, LGBTQ+ bireyleri ve etnik toplulukları hedef alan taahhütler çok yavaş yerine getirilmiştir. ⁵¹ Ayrıca, örgütlerin ve toplumsal hareketlerin demokratik süreçlere katılımını sağlayacak güvenceler ile barışçıl protestolara yönelik güvenceler de sınırlı düzeyde kalmıştır. ⁵²

48. Özel Raportör, sivil toplumun katılımının müzakere edilmiş bir anlaşmanın imzalanmasıyla sona ermediğini vurgulamaktadır. Sivil toplumun ve kadın aktivistlerin barış anlaşmalarının nasıl uygulandığını, anayasa yapım süreçlerinin nasıl işlediğini ve seçimlerin nasıl yapıldığını izleyen mekanizmalara dâhil edilmesi ve demokratik kurumlarda kapsayıcı temsilin sağlanması da son derece önemlidir. Toplulukların sesinin ve isteklerinin taahhütlerden uygulamaya tam olarak dönüştürülmesini sağlamak için sivil toplumun katılımı bu aşamaların hepsinde tutarlı ve etkin bir şekilde teşvik edilmeli ve desteklenmelidir.

49. Özel Raportör, çatışma sonrası veya geçiş dönemindeki ülkelerde çalışan sivil toplum üyelerinden, özellikle de kadın sivil toplum üyelerinden, sivil toplum bir kenara itildiğinde ve uluslararası aktörler çatışmaları sona erdirmek için taviz vermeyi içeren tek taraflı müzakerelere girdiğinde, bunun istismarcı rejimlerin, insan hakları ihlallerinin ve baskıcı politikaların meşrulaştırılmasına yol açtığına dair çok sayıda şikâyet almıştır. Bu tür uygulamalar sivil toplumun haklarına ve kazanımlarına zarar vermekte ve haklarını talep ederken daha fazla güvenlik riskine maruz kalmasına neden olmaktadır. Her türlü uzlaşmanın sivil toplum temsilcileri, kadın aktivistler, mağdurlar ve ötekileştirilmiş gruplar ile açık bir şekilde tartışılması ve üzerinde mutabık kalınması büyük önem taşımaktadır.

B. Barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü haklarına yönelik tehditler

50. Sivil toplum, bireyler ve gruplar; çatışma sırasında, çatışma sonrasında ve geçiş dönemlerinde barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü haklarını kullanırken, bu hakların ihlalinin yanı sıra uluslararası insan hakları ve uluslararası insancıl hukuk kapsamındaki diğer birçok ciddi insan hakları ihlalinin teşkil eden artan kısıtlamalar, tehditler ve şiddetle karşı karşıya kalmaktadır. Hukukun üstünlüğü söz konusu olmadığından, hukuki ve kurumsal korumalar bulunmadığından temel özgürlüklerini kullananlar daha kırılgan hale gelmektedir.

51. Sivil topluma, aktivistlere, demokrasi ve hak yanlısı hareketlere yönelik kısıtlamalar, baskı ve istismar, barışı inşa etmeye yönelik çalışmalara ve barış süreçlerine katılmalarını kısıtlayan ve barış ve geçiş dönemlerinin ardından elde edilen kırılgan kazanımları tehdit eden bir korku ortamı yaratmaktadır.

C. Mevzuattan kaynaklanan kısıtlamalar

52. Yetkililer, geçiş dönemlerinde, iktidarlarını meşrulaştırmak ve sağlamlaştırmak, muhalefeti ve aykırı sesleri susturmak amacıyla barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü haklarını haksız yere kısıtlamak ve bastırmak için acımasız kanunlardan ve olağanüstü hallerden yararlanmışlardır.

⁵⁰ S/2022/267, para. 2.

⁵¹ Laurel Quinn, "Implementation of the Colombian peace accord reaches its sixth year", "Kolombiya barış anlaşmasının uygulanması altıncı yılına ulaştı", Barış Anlaşmaları Matrisi, Kroc Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü, 27 Haziran 2023.

⁵² a.g.e.

53. Ayrıca, Devletler barış ve geçiş süreçlerinde güvenliği sağlama bahanesiyle toplantı ve gösterilere yönelik fiili yasaklamalar getirmiş veya uygulamış, aktivistleri ve protestocuları suçlu ilan etmek ve barışçıl gösterilere karşı güç kullanımını meşrulaştırmak için geniş ulusal güvenlik ve terörle mücadele yasalarını kötüye kullanmıştır. Geçiş sürecindeki devletler de örgütlenme özgürlüğü hakkını ihlal eden ve genellikle cezai yaptırımlar içeren yasal ve düzenleyici kısıtlamalar getirmişlerdir. Bunlar arasında, sivil toplumun kayıt işlemlerini, faaliyetlerini, finansmanını ve feshini kontrol etme konusunda resmi makamlara aşırı yetkiler tanıyan ve sivil topluma cezai yaptırımlar getiren acımasız dernek yasalarının kabul edilmesi de yer almaktadır. Devletler, yabancı ülke casusu kanunlarını sivil toplumun ve aktivistlerin faaliyetlerini ve fonlara, özellikle de yabancı fonlara erişimlerini kısıtlamak için de kullanmaktadır. Bu tür mevzuat, sivil toplumun siyasi faaliyetlerde bulunmasının yasaklanması gibi geniş hükümler ve yasaklar içermekte, bu da barış ve demokratik geçiş süreçleri de dâhil olmak üzere çok çeşitli sivil toplum faaliyetlerinin keyfi olarak kısıtlanmasına kapı açmaktadır. Kasım 2022 tarihli Myanmar Örgüt Kayıt Kanunuyla, kayıtlı olmayan bir örgüt kurmak veya böyle bir örgütle çalışma suçlarına beş yıla kadar hapis cezası getirilmiştir.⁵³ Rusya Federasyonunda yetkililer, bir dizi önde gelen insan hakları kuruluşunu hedef almak ve feshetmek için kısıtlayıcı mevzuata ve düzenlemelere başvurmuş, bu da bu kuruluşların faaliyet gösterme ve barış arayışı da dâhil olmak üzere uluslararası aktörlerle ilişki kurma kabiliyetlerini ciddi şekilde sınırlandırmıştır.⁵⁴ Bu hukuki tedbirlere yargı yoluyla taciz, kitlesel tutuklamalar, demokrasi ve barış yanlısı aktivistlerin ve protestocuların suçlu ilan edilmesi ve uzun süreli hapis cezalarına çarptırılması ve aşırı güç kullanımı eşlik etmiştir.⁵⁵

54. Devletler, sivil toplumu, aktivistleri ve meclisleri baskı altına almak, demokrasiye geçiş çağrısı yapan seslerini bastırmak için olağanüstü hal tedbirlerini ve sıkıyönetimi kötüye kullanmış ve suiistimal etmiştir. Myanmar'daki askeri *fiili* yetkililer, sivil topluma karşı sistemli ve şiddetli bir baskı uygularken, askeri yönetimi meşrulaştırmak amacıyla seçimlere gitme planlarını sürdürerek ülke çapındaki olağanüstü hali Temmuz 2023'e kadar uzatmıştır.⁵⁶ Sudan ordusu, 2021 askeri darbesinin ardından geçici anayasal düzene ve sivil hükümete geri dönülmesi çağrısında bulunan kitlesel protestoları bastırmak için olağanüstü hal ilan etmiştir.⁵⁷ Tunus'ta 2011'deki demokrasi devriminden bu yana neredeyse kesintisiz bir olağanüstü hal uygulanmaktadır. Olağanüstü halin düzenli bir biçimde yenilenmesi, yetkililere ve güvenlik güçlerine toplantıları yasaklama ve aşırı ve gerekçesiz güç kullanma konusunda geniş yetkiler tanımakta ve muhalefeti bastırmak için kullanılarak demokrasiye geçiş sürecinde elde edilen kazanımları tehlikeye atmaktadır.⁵⁸

55. Özel Raportörün ve bölgesel insan hakları kurumlarının 2022 yılında yayınladıkları ortak bildiriye, olağanüstü hallerde barışçıl toplanma özgürlüğü hakkının korunması çağrısında bulunulmuş ve devletlere olağanüstü hallerde toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin kolaylaştırılması için bir yol haritası sunulmuştur. Bu bildiriye, diğer tedbirlerin yanı sıra, Devletlere sivil toplumu ve toplumsal hareketleri olağanüstü hallere daha sürdürülebilir çözümler geliştirebilecek ortakları olarak görmeleri ve tanınmaları çağrısında bulunulmuştur.⁵⁹

⁵³ OHCHR, "Myanmar: UN Human Rights Office deeply concerned by new NGO law" (Myanmar: BM İnsan Hakları Ofisi yeni STÖ yasasından derin endişe duyuyor), 28 Kasım 2022.

⁵⁴ Bkz. AL RUS 13/2021 ve AL RUS 7/2022 sayılı bildirimler.

⁵⁵ Bkz. AL OTH 3/2022 sayılı bildirim.

⁵⁶ Bkz. A/HRC/52/66.

⁵⁷ Bkz. UA SDN 6/2021 sayılı bildirim.

⁵⁸ Bkz. CCPR/C/TUN/6.

⁵⁹ Bkz. www.ohchr.org/sites/default/files/documents/issues/fassociation/2022-09-15/JointDeclarationProtectingRightFreedomInTimesEmergencies15Sept2022.pdf.

D. Tehditler, korkutma ve misillemeler

56. Güvensiz ortamlarda ve geçiş dönemlerinde faaliyet gösteren sivil toplum aktivistleri, refahları ve yaşamları açısından özel risklerle karşı karşıya kalmakta ve hem Devletin hem de Devlet dışı aktörlerin yürüttüğü yoğun yıldırma kampanyalarına ve saldırılara maruz kalmaktadır. Aktivistler zorla kaybetme, kaçırma, keyfi gözaltı, yargısız infaz, işkence veya kötü muameleye maruz kalmaktadır. Toplumsal seferberlik ve şiddet içermeyen direniş de dâhil olmak üzere barışçıl toplanma haklarını kullananlar, askeri güçlerin ve güvenlik güçlerinin aşırı güç kullanmasına maruz kalmış, tutuklanmış ve işkenceye uğramıştır.⁶⁰ Bu tür eylemler bir tür misilleme olarak gerçekleştirilmekte ve katılımı caydırmayı ve muhalefeti bastırmayı amaçlamaktadır.

57. Barış görüşmeleri ve geçiş dönemindeki güç paylaşımı müzakereleri sırasında bu tür eylemlerde bulunulması riski daha fazladır. Özel Raportör, Sudan'daki siyasi görüşmeler öncesinde ve sırasında onlarca barışçıl protestocu ve aktivistin sistemli bir şekilde baskı altında tutulmasına ve öldürülmesine ilişkin endişelerini dile getirmiştir.⁶¹ Libya'da, Birleşmiş Milletler 2023 yılında devlet başkanlığı ve parlamento seçimlerinin kapsayıcı ve güvenilir bir şekilde yapılması için çalışmalar yürütürken, Genel Sekreter Nisan 2023'te güvenlik güçlerinin ve bağlantılı silahlı grupların sivil toplumu ve insani yardım aktörlerini sindirme ve keyfi olarak alıkoyma amacıyla giderek daha agresif yöntemlere başvurmaya devam ettiğini bildirmiştir.⁶²

58. Bireyleri ve grupları susturmak veya itibarlarını zedelemek, barış ve geçiş süreçlerine katılımlarını baltalamak ve bu süreçlerden uzaklaştırmak için kamusal anlatı iftira atmaya ve damgalamaya yönelik olarak kullanılmıştır. Sivil toplum aktivistleri, ulusal güvenliğe tehdit oluşturan, yabancı güçlerin çıkarlarını destekleyen, ulusal egemenliği zayıflatmaya çalışan ya da terörist veya silahlı gruplarla bağlantılı kişiler olarak resmedilmiştir.

59. Ayrıca, bu değerleri destekleyen sivil topluma ve kadın gruplarına karşı nefret söylemini ve şiddeti körükleyen, kapsayıcılık ve eşitliğe karşı duran muhafazakâr direncin artması da bir başka önemli zorluktur. Muhafazakâr ortamlarda faaliyet gösteren sivil toplum ve kadınlar ayrıca "etik dışı" çalışmalar yürütmekle veya yerel kültür ve değerlere aykırı davranmakla suçlanmış, bu tür söylemler nedeniyle toplum veya aileleri karşısında ciddi risk ve tehditlere maruz kalmışlardır.

60. Sivil toplum üyeleri ayrıca devlet dışı silahlı grupların hedef gözeterek öldürme, adam kaçırma ve gözdağı verme gibi işlediği insan hakları ihlallerine de maruz kalmaktadır. Taliban'ın *fili* yetkilileri temel özgürlüklerini kullanan kadınları sistematik olarak keyfi gözaltı, işkence ve yıldırma eylemleriyle hedef alırken, kadınların kamusal hayatın her alanına katılımı ve hareket etme hakkı tamamen engellenmiştir.⁶³ Yemen'de Enzarullah hareketi (ya da Sana'da ve Yemen'in bazı bölgelerinde *fili* yetkili olan Husi hareketi) siyasi olarak aktif olan kadınlara karşı sistemli tutuklama, gözaltı, işkence, cinsel şiddet ve tecavüz gibi yöntemlerle yıldırma politikası uygulamış,⁶⁴ kamusal alanlarda toplumsal cinsiyet ayrımcılığı yapılması ve ayrımcı ve kadın düşmanı tutumların pekiştirilmesi de dâhil olmak üzere kadın ve kız çocuklarının haklarını sürekli ihlal etmiştir.⁶⁵

⁶⁰ Bkz. örneğin, AL IRQ 1/2023 ve AL SDN 6/2022 sayılı bildirimler.

⁶¹ Bkz. AL SDN 6/2022 sayılı bildirim.

⁶² Bkz. S/2023/248.

⁶³ OHCHR, "Afghanistan: Latest Taliban treatment of women and girls may be crime against humanity, say UN experts" (Afganistan: BM uzmanları, Taliban'ın kadın ve kız çocuklarına yönelik son muamelesinin insanlığa karşı suç teşkil edebileceğini söylüyor), 25 Kasım 2022.

⁶⁴ Birleşmiş Milletler, "Security Council 2140 sanctions committee amends one entry on its sanctions list" (Güvenlik Konseyi 2140 yaptırımlar komitesi yaptırımlar listesinde bir değişiklik yaptı, 5 Nisan 2021).

⁶⁵ Bkz. AL OTH 124/2022 sayılı bildirim.

61. Çeşitli Afrika ülkelerinde faaliyet gösteren Rus Wagner Grubu gibi askeri rejimleri ve aktörleri destekleyen özel askeri şirketlerin çoğalması, demokratikleşme süreçlerini ve ilerlemeyi daha da sekteye uğratmış ve sivil katılımı tehdit etmiştir. Bu özel askeri şirketler sivillere karşı ciddi insan hakları ihlallerinde bulunmakla suçlanmakta ve sivil toplum ile aktivistler arasında korku yaymaktadır. Bu şirketler, Orta Afrika Cumhuriyeti'nde, gazeteciler ve yardım görevlileri de dâhil olmak üzere sivillere karşı ağır insan hakları ihlallerinde bulunmakla suçlanmıştır.⁶⁶

62. Sivil toplum, aktivistler ve protesto liderleri, sık sık, Birleşmiş Milletler ile işbirliği yaptıkları için de dâhil olmak üzere, misillemeye maruz kalmış,⁶⁷ bunun sonucunda da kendi kendilerini sansürlemiş veya işbirliği yapmamayı tercih etmiştir. Birleşmiş Milletlere göre, kadın mağdurlar, barış inşacıları ve insan hakları savunucuları hala birçok riskle karşı karşıyadır.⁶⁸ Çok sayıda aktivist, temel özgürlüklerini kullandıkları için cezalandırılmaktan, şiddet görmekten veya suçlu ilan edilmekten kaçmak için yer değiştirmek zorunda kalmış veya sürgüne zorlanmıştır.⁶⁹

E. Dijital tehditler ve gözetim

63. Geçiş dönemlerindeki güvensizlik ortamı göz önünde bulundurulduğunda, dijital platformlar sivil toplumun ve bireylerin harekete geçmesi, barış ve geçiş süreçlerine ilişkin görüş ve düşüncelerini paylaşması, daha geniş ağlara ve paydaşlara ulaşması için hayati bir alan sağlamıştır. Ancak Devletler, çevrimiçi aktivizmi kısıtlamak ve susturmak için geniş kapsamlı siber suçlarla mücadele kanunlarını kullanmış ve aktivistleri tehdit etmek ve sindirmek için dijital gözetim teknolojisine başvurmuş, bu da genellikle cezai suçlamalara, işkenceye veya öldürmeye yol açmıştır.

64. Aktivistler internette de tehdit ve saldırılara maruz kalmaktadır. Silahlı gruplar sosyal medyayı aktivistleri sindirmek, nefret söylemi yaymak ve onlara karşı fiziksel saldırıları kışkırtmak için de kullanmıştır. Özel Raportörün, birçoğu Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgelerindeki geçiş dönemlerinde faaliyet gösteren sivil toplum aktivistleri ve kadın aktivistlerle yaptığı istişareler sırasında, Devletlerin kamusal hayatta aktif olan aktivistlere ve kadınlara şantaj yapmak amacıyla görüntülerini ve özel bilgilerini elde etmek için gözetleme teknolojisini kullandığına dair ciddi iddialar dile getirilmiştir. Bu durum aktivistleri derinden etkilemiş ve birçoğunun kamusal aktivizmden çekilmesine neden olmuştur.

F. Kadın aktivistlere ve protestoculara yönelik saldırılar

65. Barış ve geçiş dönemlerinde değişim, eşitlik ve adaletin sağlanmasında genellikle öncü rol oynayan kadın aktivistler, tehdit ve gözdağından özellikle etkilenmekte ve hem çevrimdışı hem de çevrimiçi ortamda ayrıca cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddete maruz kalmaktadır. Kadınlar ayrıca, çalışmalarını gayrimeşrulaştırmayı/ itibarsızlaştırmayı amaçlayan sistematik karalama kampanyalarıyla ve kadın düşmanı propagandayla karşı karşıya kalmaktadırlar.

66. Oldukça muhafazakâr çevrelerde faaliyet gösteren kadın aktivistler, hareket özgürlüklerine getirilen ciddi kısıtlamaların yanı sıra daha fazla baskıyla karşı karşıya kalmaktadır. Afganistan'da çok sayıda kadın protestocu, çalışma ve eğitim gibi temel haklarını talep ettikleri için tutuklanmış, kaybolmuş ve işkence görmüştür.⁷⁰ Libya'da kadın insan hakları savunucuları "Libya geleneklerine hakaret" suçlamasıyla tutuklanmıştır.

⁶⁶ OHCHR, "CAR: Russian Wagner Group harassing and intimidating civilians – UN experts" (CAR: Rus Wagner Grubu sivillere taciz ediyor ve korkutuyor) - BM uzmanları",

27 Ekim 2021; ayrıca bkz. OHCHR, "Mali: Transitional authorities must protect civic space, respect freedom of expression and association says UN expert" (Mali: BM uzmanı, geçiş dönemi yetkililerinin sivil alanı koruması, ifade ve örgütlenme özgürlüğüne saygı göstermesi gerektiğini söyledi", 20 Şubat

2023 . www.ohchr.org/en/press-releases/2023/02/mali-geçici-otoriteler-sivil-alanı-özgürlüğe-saygı-ile-korunmalıdır.

⁶⁷ Bkz A/HRC/51/47.

⁶⁸ a.g.e.

⁶⁹ BM-Kadın, “No peace without women” “Kadınlar olmadan barış olmaz”.

⁷⁰ OHCHR, “Afghanistan: Latest Taliban treatment of women and girls may be crime against humanity”. (Afganistan: Taliban'ın kadın ve kız çocuklarına yönelik son muamelesi insanlığa karşı suç teşkil edebilir).

⁷¹ Barışın inşası için çalışan ve müzakerelere katılan kadın insan hakları aktivistleri, karakterlerini ve itibarlarını mahvetmeyi ve onları "Batı gündemini" destekliyor gibi göstermeyi amaçlayan kampanyalarla karşı karşıya kalmıştır. Bu tür kampanyalar aynı zamanda kadın hareketini bölmeye ve örneğin kırsal kesimdeki kadınlar ile uluslararası alanda faaliyet gösteren kentsel kesimdeki kadınlar arasında nefret uyandırmaya çalışmıştır. Son derece muhafazakâr Devletlerde kadın aktivistlere yönelik karalama kampanyaları, kadınların aile üyelerinin, toplumun genelinin ya da milis grupların fiziksel saldırısına uğramasına ve öldürülmesine neden olabilmektedir.

67. Korumanın ve adalete erişimin olmaması, sivil toplumun kadın üyelerinin kırılabilirliğini artırmış ve damgalanmayı normalleştirerek kadınları müzakere masasından ve geçiş dönemi tartışmalarından uzaklaştırmıştır. Bu durum, kadınların hem çevrimdışı hem de çevrimiçi olarak barış sürecine katılma ve çatışmanın yarattığı toplumsal cinsiyet temelli mağduriyetlere yanıt verme imkânlarının ortadan kalkmasına neden olmaktadır.

V. Sürdürülebilir barışın inşası ve demokrasiye geçiş süreci

68. Özel Raportör, Devletlerin, barış ve geçiş sürecine doğrudan katılanlar veya bu süreci destekleyenler de dâhil olmak üzere sivil toplum aktörlerini, aktivistleri ve protestocuları sürecin önünde engel olarak değil, sürecin ayrılmaz ve kritik ortakları olarak görmeleri gerektiğini tekrarlamaktadır. Tüm aktörler, sivil toplumun, barışın inşası, iyi yönetim, insan haklarının korunması ve demokrasiye katkıda bulunma konusunda kendisine düşen önemli görevi yerine getirip potansiyelini gerçekleştirmesine imkân tanımalıdır.

69. Tüm aktörler, farklı toplulukların ve sivil toplumun sesinin barış anlaşmalarının hazırlanmasından müzakerelerine ve uygulama aşamalarına, geçiş sürecine ve kurumların inşasına dâhil edilmesini ve yansıtılmasını sağlamalıdır.

70. Özel Raportör, barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü haklarının tanınması ve korunması yoluyla kapsayıcı ve sürdürülebilir barışın ve geçiş sürecinin sağlanması için aşağıda belirtilen pratik tedbirlerin alınmasını önermektedir.

A. Güvenli ve kolaylaştırıcı bir ortam yaratılması

71. Barış ve geçiş süreçlerinin yaşandığı durumlarda temel özgürlüklerin ayrımcılık yapılmaksızın güvenli bir şekilde kullanılması için elverişli bir ortam yaratılmalı ve kolaylaştırılmalıdır. Buna, siber suçlar, terörle mücadele ve güç kullanımıyla ilgili olanlar da dâhil olmak üzere mevcut kısıtlayıcı kanun ve yönetmeliklerin değiştirilmesi de dâhildir. Kanunlar uluslararası insan hakları hukuku ve standartlarıyla uyumlu hale getirilmeli ve istisnaları engellemeli ve barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü haklarını kullanan herkesi korumalıdır. Mevzuatta yer alan tedbirler ve düzenlemeler, bu hakların kullanılmasının etkili bir şekilde kolaylaştırılmasını sağlamalıdır.

72. Bu hakların barış ve geçiş süreçlerinde önemli bir rol oynadığı göz önünde bulundurulduğunda, Devletler ve ilgili tüm taraflar bu hakların gereksiz kısıtlamalar olmaksızın kullanılmasını sağlamalıdır. Özel Raportör, olağanüstü hal uygulamasının sivil toplum aktörlerinin barış ve geçiş süreçlerinden dışlanmasını haklı gösteremeyeceğini tekrarlamaktadır. Olağanüstü haller kapsamında kısıtlamaların gerekli ve haklı olduğu durumlarda, sivil toplumun anlamlı katılımını sağlamaya yönelik diğer koruma altındaki alanlar ve araçlar, güvenli çevrimiçi alanın sağlanması da dâhil olmak üzere, güvence altına alınmalıdır.

73. Şiddet içermeyen toplu sivil itaatsizlik veya doğrudan eylem kampanyaları Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin 21. maddesi⁷² kapsamına girebilir ve suç teşkil etmemeli veya kısıtlanmamalıdır.

⁷¹ Bkz A/HRC/53/36/Add.2.

⁷² Bkz. İnsan Hakları Komitesi, genel yorum No. 37 (2020), para. 16.

Toplu sivil itaatsizlik ve şiddet içermeyen direniş hareketleri barışçıl bir toplanma biçimidir ve barışın tesis edildiği durumlarda kullanılmıştır. Şiddet içermeyen direniş yöntemleri arasında oturma eylemleri, nöbetler, yürüyüşler, dilekçe yazma, grevler ve ablukalar yer almaktadır. Şiddet içermeyen direniş hareketlerinin barışın sağlanmasında ne denli önemli bir rol oynadığını gösteren örneklerden biri de 2003 yılında 14 yıl süren iç savaşa son veren bir barış anlaşmasına varılmasına katkıda bulunan Liberya'daki Barış İçin Kitlesele Kadın Eylemidir.

74. Koruma, barış ve geçiş süreçlerine katılımı teşvik etmenin ayrılmaz bir parçasıdır. Devlet ve devlet dışı aktörler, katılma haklarını kullanmak da dâhil olmak üzere temel özgürlüklerini kullananlara karşı şiddetin, korkutmanın ve misillemenin her türlüşünden kaçınmalıdır. Özel Raportör, temel hakların tam anlamıyla kullanılmasını güvence altına almak amacıyla, temel özgürlüklerini kullanan kişilere yönelik ciddi insan hakları ihlalleri karşısında mağdur merkezli hesap verebilirliğin hızlı ve etkili bir şekilde sağlanmasının önemini vurgulamaktadır.⁷³

75. Özel Raportör ayrıca Myanmar'daki *fiili* yetkililer,⁷⁴ Afganistan'daki Taliban *fiili* yetkililer⁷⁵ gibi *fiili* yetkililer ile halkları ve bölgeleri etkin bir şekilde kontrolü altında tutan Devlet dışı silahlı gruplara ve milislere uluslararası insan hakları yükümlülüklerine uymaları için yaptığı çağrılarını yinelemektedir. Bu yükümlülükler arasında barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü haklarına saygı gösterilmesi, aktivistlere ve protestoculara yönelik her türlü suiistimale son verilmesinin yanı sıra tüm toplulukların, kadınların ve gençlerin barış ve geçiş süreçlerine etkin bir şekilde katılabilmelerinin sağlanması yer almaktadır.

76. Barışın sağlanması ve demokrasiye geçiş süreçlerinde faaliyet gösteren aktivistlerin, insan hakları savunucularının ve kadınların korunması için sadece bu konuya hasredilmiş, kaynak tahsis edilmiş ve etkili bir mekanizma tesis edilmelidir. Sivil toplum ve mağdur gruplarıyla işbirliği içinde tasarlanacak ve kadın aktivistlerin özel korunma ihtiyaçlarına yanıt verecek böyle bir mekanizma, fiziksel koruma ve psikososyal yardım sağlamanın yanı sıra, barış ve geçiş süreçlerine katılım nedeniyle gerçekleşen misillemeler de dâhil olmak üzere aktivistlere yönelik ihlallerin soruşturulmasını ve kovuşturulmasını desteklemelidir.

77. Birleşmiş Milletler, barışı koruma misyonları ve özel siyasi misyonları aracılığıyla, temel özgürlüklerini kullanan bireylere ve gruplara yönelik ihlalleri sistemli bir şekilde izleyerek, belgeyerek ve raporlayarak korumayı güçlendirebilir; gözaltına alınan aktivistlerin tutukluluk durumunu takip edebilir ve tüm taraflara ihlallere son vermeleri ve kanunlarda ve uygulamada yer alan kısıtlamalara son vermeleri için baskı yapabilir. Barış ve geçiş süreçlerine katılan sivil topluma ve kadınlara yönelik ciddi insan hakları ihlallerinden sorumlu faillerin etkili bir şekilde hesap verebilirliğinin sağlanması için daha fazla çaba sarf edilmesi zorunludur. Söz konusu çabalar, barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü haklarının kullanılmasyla ilgili ihlallerin etkili bir şekilde kovuşturulmasını sağlamak amacıyla davaların izlenmesini ve adalet kurumlarının güçlendirilmesini de içermelidir. Uluslararası bağışçıların çatışmaların önlenmesi için ve barış ve geçiş süreçleri için verdikleri destek, sivil toplumun tüm kesimlerinin karar alma süreçlerine anlamlı bir şekilde dâhil edilmesi ve korunması koşuluna bağlanmalıdır.

B. Kapsayıcılığı ve katılımı teşvik etmek ve kolaylaştırmak

78. Devletler, politika yapıcılar ve uluslararası kuruluşlar, ötekileştirilmiş grupları, mağdur gruplarını, kadınları ve gençleri temsil edenler de dâhil olmak üzere sivil toplumun anlamlı bir şekilde sürece dâhil edilmesini garanti altına alacak fırsatları aktif bir şekilde teşvik etmeli, kolaylaştırmalı ve yaratmalı ve genişletmelidir; böylece sivil toplum, barış ve geçiş süreçlerinin her aşamasında karar alma süreçlerine katkıda bulunabilir.

⁷³ Bkz A/HRC/53/38.

⁷⁴ Bkz A/HRC/52/66.

⁷⁵ Bkz A/HRC/52/84.

Aşağıdan yukarıya bir yaklaşımla kapsayıcı platformların, istişarelerin ve diyalogların tesis edilmesi de buna dâhildir. Bu tür girişimler doğrudan barış sürecini beslemeli ve barışa, siyasi anlaşmalara ve politika yapımına katkıda bulunmalıdır. Sivil toplumun değerli katkıları ve olumlu rolü kabul edilmeli ve aktif şekilde desteklenmelidir. Kolombiya Hükümetinin barış sürecinde ve politik kararlar verirken gerekli bilgileri edinmek amacıyla sivil toplum örgütleriyle ilişki kurmak için oluşturduğu resmi mekanizmalar olumlu bir örnektir.⁷⁶

79. Özel Raportör, Birleşmiş Milletler misyonlarının kapsayıcılık için alan yaratma ve yerel ve ulusal sivil toplumun barış süreçlerine katılımını destekleme çabalarını memnuniyetle karşılamaktadır. Ancak sivil toplumun resmi barış süreçlerine de doğrudan erişebilmesi için daha stratejik ve odaklı çalışmalar yürütülmelidir. Sivil toplumun sürecin tüm aşamalarına dâhil edilmesine yönelik sağlam bir yol haritası hazırlanmalı, çok farklı sivil toplum temsilcilerine ve mağdur gruplarına ulaşma ve bu grupları sürece dâhil etme stratejileri dikkate alınmalı ve izleme ve değerlendirme mekanizmalarının tesis edilmesi sağlanmalıdır. Kapsayıcılığa yönelik girişimler sivil toplumun temsil edilmesine saygı göstermeli, toplumsal cinsiyetin anaakımlaştırılmasını sağlamalı ve adaletsizlik ve eşitsizlik sistemlerini güçlendirmemek için yerel sosyo-tarihsel ortamın ve dinamiklerin anlaşılmasına dayanmalıdır. Paydaşlar ayrıca sivil toplumun, kadınların ve ötekileştirilmiş grupların taleplerini aktif bir şekilde desteklemeli ve bu taleplerin uygulama aşaması da dâhil olmak üzere anlaşmalara yeterince yansıtılmasını sağlamalıdır.

80. Barışın inşası ve demokrasiye geçiş süreçlerinde barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü haklarının kolaylaştırılmasını sağlamak için kolluk kuvvetleri de dâhil olmak üzere farkındalık yaratılmasına ve kapasite geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Bu çabalar toplumsal cinsiyet, etnik köken, ırk, din, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği, yaş veya sosyal statüye dayalı kalıp yargıları, önyargıları ve ayrımcılığı ele almalıdır.

81. İnsan haklarına ve temel özgürlüklere saygı gösterilmesi ve bunların korunması barış anlaşmalarında ve geçiş dönemi belgelerinde olduğu kadar uygulama anlaşmasında ve ilerleme değerlendirmelerinde de taahhüt altına alınmalıdır. Barış ve siyasi müzakere süreçlerinin şeffaf ve hayatlarını etkilediği insanlara karşı hesap verebilir olmasını sağlayacak, sivil toplumun ve kadın aktivistlerin daha geniş kapsamlı ve anlamlı bir şekilde katılımını sağlamak da dâhil olmak üzere, süreçlerin düzenli olarak değerlendirilmesini ve çıkarılan derslerin dikkate alınmasını öngören gözetim mekanizmalarına ihtiyaç vardır.

C. Destek

82. Çeşitli sivil toplum, kadın, gençlik ve LGBTQI+ dernekleri ve barış inşacılarının yanı sıra mağdur gruplarının barış süreçlerine aktif ve anlamlı bir şekilde katılmasını sağlamak, arabulucu ve müzakereci olarak etkin bir şekilde önemli görevler üstlenmelerine imkân vermek ve toplumun geniş kesimlerinin barış çabalarına katılmasını kolaylaştırmak amacıyla bu grupların kapasitesinin geliştirilmesi için teknik ve mali destek sağlanmalıdır. Yerel çabaları güçlendirmek, aşağıdan yukarıya aktivizmi ve barış ve geçiş sürecine katılımı desteklemek amacıyla kırsal kesimdeki ve tabandaki sivil toplum aktörlerine ulaşılarak coğrafi ve sosyal açıdan farklı grupları kapsayacak şekilde destek verilmelidir. Destek ve kapsayıcılık, resmi STK'ların ötesine geçerek toplumsal ve tabandan gelen hareketleri, resmî olmayan topluluk dernekleri ve ağları ile mağdur gruplarını da kapsayacak şekilde genişletilmelidir. Sürgündekiler de dâhil olmak üzere sivil toplum grupları arasında koalisyon kurma ve ağ oluşturma çalışmalarına destek verilmesi, bu grupların gücünü artırdığı, direnç kazandırdığı ve seslerinin daha gür çıkmasını sağladığı için barış ve geçiş süreçlerinde büyük önem taşımaktadır.

⁷⁶ Bkz CCPR/C/COL/8.

83. Özel Raportör, bağışçılara yönelik tavsiyelerin de yer aldığı, sivil toplumun finansmana erişimini kolaylaştırmayı amaçlayan kılavuz ilkelerine atıfta bulunmaktadır.⁷⁷ Bağışçılar, sivil toplumun değişen ortama uyum sağlayabilmesi ve yeni ortaya çıkan kısıtlamalardan ve tehditlerden korunabilmesi için güvensiz ortamlarda ve geçiş dönemlerinde faaliyet gösteren sivil topluma sağlanan temel fonları artırmalıdır.

84. Devletler, uluslararası ortaklar, Birleşmiş Milletler misyonları ve bağışçılar farklı sivil toplum gruplarının sürece daha fazla katılması ve korunması için gerekli çalışmaların yapılabilmesi amacıyla yeterli kapasite ve kaynak tahsis etmelidir.

85. Sivil toplum da kendi adına etkili ittifaklar kurmaya; parçalanma, elitizm ve siyasi işbirlikçilik gibi kendi içindeki zorlukların üstesinden gelmeye çalışmalıdır. Tüm seslerin başarıyla sürece dâhil edilmesini sağlamak için öz değerlendirme yapmalı ve öğrenmeye çalışmalıdır.

VI. Sonuç ve tavsiyeler

A. Sonuç

86. Barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü haklarının ayrımcılık yapılmaksızın güvenli ve etkili bir şekilde kullanılması, barış ve geçiş süreçlerinin ayrılmaz bir parçasıdır. Bu haklar, toplumun daha geniş kesimlerinin ve ötekileştirilmiş grupların katılımının teşvik edilmesi ve hak ve özgürlüklerin korunmasının güvence altına alınması açısından yaşamsal öneme sahiptir; zira daha fazla çatışmanın önlenmesi açısından bu güvencenin sağlanması çok önemlidir. Dolayısıyla, bu özgürlüklerin geliştirilmesi ve korunması tüm ulusal, bölgesel ve uluslararası barışı sağlama ve barışı inşa etme çabalarının odağında yer almalıdır. Bu haklar, kapsayıcı barış ve geçiş sürecine yönelik uluslararası taahhütlerin hayata geçirilmesi açısından yaşamsal öneme sahiptir. Bu hakların korunması, Genel Sekreterin Yeni Barış Gündeminde belirlediği önceliklere ulaşılması, özellikle de ulusal sahiplenme anlayışına geçilmesi ve önceliklerin belirlenmesi, ulusal barış çabalarının insan merkezli olması, tüm insan haklarına saygı gösterilmesi ve güç dinamiklerinin ortadan kaldırılması için elzemdir.

87. Özel Raportör, sivil toplumun barış ve geçiş süreçlerine anlamlı bir şekilde katılmasını sağlamak, kolaylaştırmak ve desteklemek için Devletlere, uluslararası topluma, Birleşmiş Milletlere ve diğer aktörlere tavsiyelerde bulunmaktadır.

B. Tavsiyeler

88. Üye Devletler

(a) **Sivil toplumun, kadın aktivistlerin, barış inşacılarının ve barış hareketlerinin özgürce örgütlenebilmelerine ve barış ve siyasi süreçlere güvenli bir şekilde katılabilmelerine imkân tanımak için, kanun ve düzenlemelerin bu grupların faaliyetlerini mümkün kılmasını ve kolaylaştırmasını sağlamalıdır;**

(b) **Kanunların ve düzenlemelerin barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü haklarına getirdiği kısıtlamaları kaldırmalı ve ulusal güvenlik, terörle mücadele, kara para aklama ve siber suçlarla mücadele kanunları gibi mevcut kanunları uluslararası insan hakları hukuku ve standartları doğrultusunda değiştirmelidir;**

(c) **Barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğüne yönelik tüm ihlal iddialarının hızlı ve bağımsız bir şekilde soruşturulmasını sağlamalı; yönetim kademesindekiler de dâhil olmak üzere tüm sorumlu failleri derhal adalet önüne çıkarmalı ve toplumsal cinsiyete özgü ihtiyaçları dikkate alarak mağdurlara psiko-sosyal destek de dâhil olmak üzere tam ve yeterli telafi imkânı sunmalıdır;**

⁷⁷ Bkz [A/HRC/53/38/Add.4](#).

(d) Sivil toplum üyelerinin, aktivistlerin ve protestocuların, barış ve geçiş sürecine katılmalarıyla bağlantılı olanlar da dâhil olmak üzere, özgürlüklerini kullanılmalarıyla ilgili olarak tehdit edilmeleri, misillemelere maruz kalmaları veya saldırıya uğramaları halinde yeterli koruma mekanizmalarına erişimlerini güvence altına almalı ve ülke dışına yerleşme girişimlerini ve acil durum vizeleri de dâhil olmak üzere uluslararası korumaya erişimi desteklemeli ve kolaylaştırmalıdır;

(e) Sivil toplumun, mağdur gruplarının, kadınların, gençlerin ve LGBTQI+ aktivistlerinin, barış ve geçiş süreçlerine giderek daha fazla katılmalarını sağlayacak koruma kanunları çıkararak ve stratejiler benimseyerek bu grupları korumalı ve temel özgürlüklerin daha etkin bir şekilde sağlanması ve korunması için sürgündekiler de dâhil olmak üzere sivil toplumla düzenli olarak iletişimde bulunmalıdır;

(f) Bireysel faille karşı alınacak özel tedbirler de dâhil olmak üzere aktivistlere ve protestoculara yönelik ihlal vakalarına derhal müdahale etmeli; hesap verebilirliği sağlamak ve barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü haklarının ciddi şekilde ihlal edilmesini engelleyebilmek için bölgesel ve uluslararası adalet süreçlerini desteklemelidir;

(g) Kayıtlı olmayan derneklerin örgütlenme özgürlüğü hakkını kanunen ve uygulamada tam olarak tanımalı ve bu tür derneklere kısıtlamalar getirmekten veya bu dernekleri suç haline getirmekten kaçınılmalıdır;

(h) Kayıtlı olup olmadıklarına bakılmaksızın, dernekler de dâhil olmak üzere sivil toplumun, insan haklarını ve demokratik yönetimi destekleyip savunmak amacıyla yabancı fonlar da dâhil olmak üzere kaynaklara serbestçe erişebilmesini sağlamalıdır;

(i) İnsan haklarına ve hukukun üstünlüğüne tamamen saygı göstererek hareket eden etkili ve hesap verebilir bir güvenlik kurumu oluşturmak için güvenlik sektörü reformu yapmalı ve kolluk kuvvetlerini temel özgürlüklerin uluslararası insan hakları hukukuna ve standartlarına uygun şekilde korunması ve kolaylaştırılması konusunda eğitmelidir;

(j) Toplantılara müdahale ederken de dâhil olmak üzere, kolluk kuvvetlerinin emir komuta zinciri dışında güç kullanmaktan kaçınılmalıdır;

(k) Paralı askerleri işe almaktan, kullanmaktan, finanse etmekten ve eğitmekten kaçınılmalı ve bu tür eylemleri iç hukuklarında yasaklamalıdır.

89. Birleşmiş Milletler

(a) İnsan haklarına ve temel özgürlüklere öncelik verilmesini sağlayarak kapsayıcı ve adil barış ve geçiş süreçlerinin oluşturulması ve uygulanması konusunda liderlik sergilemelidir;

(b) Barış ve geçiş süreçlerinin ve anlaşmalarının hesap verebilirlikten ve insan haklarının ve temel özgürlüklerin korunmasından ödün vermemesini sağlamalıdır;

(c) Kadın aktivistler de dâhil olmak üzere sivil toplumun geniş bir yelpazesinin Birleşmiş Milletlerin desteklediği barış süreçlerinde ve siyasi süreçlerde karar alma mekanizmalarına katılmasını şart koşmalıdır; Genel Sekreter özel temsilcilere, mukim koordinatörlere, danışmanlara ve temsilcilere, farklı konuları ve toplulukları temsil eden sivil toplumun, müzakere masası ve barışla ve geçiş süreciyle ilgili alınan kararlar da dâhil olmak üzere barış ve geçiş çabalarına doğrudan katılmasını sağlamaları için açık direktifler vermelidir;

(d) Kadın aktivistler de dâhil olmak üzere sivil toplumun ülke içinde yaşayan ve sürgündeki üyelerinin ve insan hakları aktivistlerinin Birleşmiş Milletler destekli tüm barış ve siyasi müzakerelere doğrudan ve anlamlı bir şekilde katılmasını ve dâhil edilmesini aktif bir şekilde desteklemeli ve kolaylaştırmalıdır;

(e) Adil ve kapsayıcı bir barış ve geçiş sürecini güvence altına almak üzere, barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü haklarının güvenli bir şekilde kullanılmasını ve sürgündekiler de dâhil olmak üzere geniş bir yelpazedeki sivil toplum ve insan hakları gruplarının anlamlı katılımını kolaylaştırmak için sivil toplumla işbirliği içinde kapsayıcı yol haritaları hazırlamalıdır;

(f) Sivil toplumun, kadın aktivistlerin ve diğer grupların barış sürecine ve siyasi süreçlere her düzeyde dâhil edilmesine ilişkin niceliksel ve niteliksel verileri düzenli şekilde belgelemeli, toplamalı ve yayınlamalıdır;

(g) Yerel olarak yönlendirilen hareketleri, aktivizmi ve barış inşası girişimlerini teşvik etmeli ve desteklemeli; yerel ve ulusal seviyede güvenli alanlar yaratmalı ve kolaylaştırmalı, sürgündekiler de dâhil olmak üzere sivil toplum geniş bir yelpazesine barış ve geçiş süreçlerine katılmaları için proaktif bir şekilde ulaşmalı ve bu çabaların doğrudan barış ve geçiş süreçlerini beslemesini sağlamalıdır;

(h) Barış ve siyasi müzakereler öncesinde ve sırasında ve anlaşmaların uygulanması boyunca toplumsal hareketler de dâhil olmak üzere farklı sivil toplum gruplarıyla sağlıklı, gecikmeden, erişilebilir ve anlamlı istişarelerde bulunmalı; bu grupların şikâyetlerinin ve beklentilerinin müzakerelerin gündemine ve sonuçlarına yansıtılmasını sağlamalıdır;

(i) Siyasi operasyonların ve barışı koruma operasyonlarının görev tanımlarına sivil toplumun ve barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü haklarının korunmasına yönelik özel bir şartı eklemeli; çatışma, çatışma sonrası ve geçiş dönemlerinde görev yapan misyonların barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü haklarının kullanılmasına ilişkin insan hakları ihlallerini belgeleme ve raporlama konusunda yetkilendirilmesini ve kendilerine bu konuda kaynak sağlanmasını temin etmelidir;

(j) Sivil topluma ve protestoculara yönelik tüm saldırılara ve sindirme eylemlerine son verilmesi amacıyla Devlet dışı aktörlere ve *fili* yetkililere baskı uygulamak için hedef gözeten yaptırımlar da dâhil olmak üzere mevcut tüm imkânlardan faydalanmalıdır;

(k) Aktivistlere ve protestoculara karşı işlenen ciddi insan hakları ihlalleri konusunda uluslararası bağımsız bir soruşturma ve hesap verebilirlik mekanizmasının kurulmasını desteklemelidir;

(l) Yargı sistemlerinin bağımsızlığının ve etkinliğinin güçlendirilmesi, insan haklarının soruşturulması ve kovuşturulması konusunda kapasitenin geliştirilmesi ve kolluk kuvvetlerinin protestoları kolaylaştırmasına yönelik protokollerin hazırlanması da dâhil olmak üzere, barışçıl toplanma ve örgütlenme ile ilgili insan hakları ihlallerini ele almak için ulusal hesap verebilirlik mekanizmalarının kurulmasını ve güçlendirilmesini desteklemelidir.

90. Devlet dışı aktörlerle ilgili olarak, silahlı gruplar sivil topluma, kadın aktivistlere ve insan hakları savunucularına yönelik saldırılarına, sindirme ve şiddet eylemlerine son vermeli; üyeleri tarafından gerçekleştirilen bu tür eylemleri kınmalı ve halkın etkin katılımını sağlamak için temel özgürlüklere saygı göstermeli ve bu özgürlükleri baltalamaktan kaçınmalıdır.

91. Bağışçılar ve uluslararası toplum açısından;

(a) Uluslararası toplum, barış ve siyasi geçiş süreçlerinde yer alan ve barışçıl toplanma ve örgütlenme haklarını ihlal eden yetkililere ve devlet dışı unsurlara diplomatik baskı uygulamalı; bu haklara saygı gösterilmesini ve bu hakların korunmasını desteklemek için aktif savunuculuk çabalarını ve diplomatik kanalları kullanmalıdır.

(b) Çatışma, çatışma sonrası ve geçiş dönemindeki ülkeleri destekleyen uluslararası bağışçılar, sivil toplumun barış süreçlerine katılmasını desteklemek için özel kaynaklar tahsis etmeli ve Devletlerin barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü haklarının korunmasını ve kolaylaştırılmasını sağlamasını zorunlu kılmalıdır;

(c) Bağışçılar ve uluslararası toplum, sürgünde faaliyet gösterenler de dâhil olmak üzere tabandan gelen aktivizmi ve barış ve geçiş süreçlerine katılımı güçlendirmeye ve desteklemeye odaklanan sivil toplum dernekleri, ağları ve hareketleri için özel hibeler oluşturmalı; barış ve demokratik geçiş süreçlerine katılan savunuculuk ağlarının ve ittifaklarının kurulmasını desteklemelidir;

(d) Bağışçılar ve uluslararası toplum, belirli çalışma koşullarına göre uyarlanmış esnek yaklaşımlarla finansman, koruma, kapasite geliştirme, ağ oluşturma ve uzmanlık sağlayarak sivil toplumun, kadınların, gençlerin ve LGBTQI+ derneklerinin, mağdurların ve ötekileştirilmiş grupların çalışmalarını desteklemeli; geniş kapsamlı terörle mücadele kanunları ya da fon başvurusunda bulunmanın ön koşulu olarak kayıt zorunluluğu gibi yerel kısıtlayıcı ve baskıcı tedbirleri güçlendirmekten kaçınmalıdır.

**Bu belge Etkiniz AB Programı tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir ve hiçbir şekilde Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmamaktadır. Çeviriden kaynaklanabilecek herhangi bir hatadan Birleşmiş Barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü haklarına ilişkin Özel Raportör Clément Nyaletsossi Voule sorumlu tutulamaz.*